

Dokumentation

Östersund 13–14 oktober

LANDSBYGDS

FORUM 2004

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

- 3 **Plenum 1: Bilder av landsbygden**
- 3 Jens Nilsson:
Östersund ska vända utvecklingen
- 5 Kerstin Wallin:
Låt Östersund bli centrum för kampen
- 7 Gunnar Malmberg:
Arbete och försörjning i hela landet?
- 12 Ewa Engdahl:
Nya former av lokal och regional samverkan för utveckling
- 15 Lotta Heimersson:
Landsbygden i Tillväxtprogrammet – erfarenheter av partnerskapsarbetet
- 18 Roger Uddståhl:
"Rätt person kan lyckas med det mesta"
- 21 **Plenum 2: A European Perspective**
- 21 Bill Slee:
Från produktionsbaserad till konsumtionsbaserad landsbygdsekonomi
- 25 Mark Lorenzen:
Lokala modeller för utveckling
- 29 Hur skapa ett dynamiskt näringsliv för goda livsmiljöer och vice versa?
Referat från parallella sessioner:
  - 29 Det goda livet
  - 35 Politikens möjligheter
  - 40 Näringslivets dynamik
- 45 **Plenum 3: Konferensen visar att en attitytförändring är på gång**
Slutdiskussion med parallella sessioner som grund
- 51 Program: Landsbygdsforum 2004

Grafisk form: Informationsenheten, ITPS
Omslagsfoto: ÖstersundsPosten
Text och foto: Hans Månsson, Bild & Mening
(där inget annat anges)
Tryck: Daus Tryck och Media December 2004

Östersund ska vända utvecklingen

Jens Nilsson, kommunalråd i Östersund, inledde Landsbygdsforum 2004.

– Det är med glädje som jag inleder den här konferensen. Dels för att Östersund blir allt viktigare som mötesplats, men även för att jag själv var med och startade Institutet för social ekonomi en gång i tiden, där Glesbygdsverket, Arbetslivsinstitutet och ITPS är viktiga medaktörer.

Det förklarade Jens Nilsson, kommunalråd i Östersund då han hälsade välkommen till konferensen.

I tider när Östersund på grund av försvarsnedläggningarna ser ut att förlora 1 400 arbetstillfällen är förstuds glädjen grumlad, konstaterade han.

– Jag har alltid sagt att krig är tveksamt som affärsidé, men när det gäller arbetet för fred och säkerhet kunde Östersund få vara ett centrum, med all den kompetens som finns inom vår garnison.

Om ändå den militära verksamheten läggs ner i Östersund måste den ersättas med andra statliga etableringar, betonade Jens Nilsson – inte minst genom satsningar inom det område som representeras av medarrangörerna av denna konferens.

Efter att ha varnat åhörarna för att bli så förälskade i Östersund att de inte vill resa hem, gav Jens Nilsson ett exempel på hur man i Östersunds kommun arbetar med landsbygdsfrågor.

– När vi skulle upphandla konsumentrådgivning såg vi att det fanns kompetens i Lit, två mil utanför stan. Vi ville ge uppdraget till bykontoret där, för att stärka infrastrukturen i den bygden.

Upphandlingsregler försvårar

Men så enkelt var det inte, med dagens regler för offentlig upphandling. Det krävdes noggranna skrivningar för att få det dithän att Litskontoret skulle bli det självklara valet.

– Men varför ska man behöva hålla på så, när det finns andra ärliga motiv? undrade Jens Nilsson retoriskt.

Detta är inte enda exemplet på hur kommunen idkar ”civil olydnad”, för att få en utveckling som man tror på, menade han.

– Vi tänker fortsätta att begära undantag från en del statliga regler, och får vi inte igenom dem, så tänker vi fortsätta att krångla oss fram för att kunna göra det som är bäst för oss.

Man kan åstadkomma mycket om man bestämmer sig för en färdriktning. Det gäller både för kommuner och näringsliv, menade Jens Nilsson. Han pekade på Trångsviken som ett exempel på hur företagare kan skapa utveckling och framtidstro. Och kommunerna kan bidra till att stimulera företagandet:

– Kommunerna bör analysera sin egen verksamhet för att se vad de kan lägga ut på entreprenörer och på den sociala ekonomin, för att stimulera sammanhållningen och kraften.

– Men den avgörande kraften finns hos människorna. Det är de som utgör styrkan i den här regionen. Och när ni samlas här till forum om 10–12 år kommer ni att få ta del av en rapport som analyserar hur det gick till i Jämtland när man vände utvecklingen och började växa, tack vare okonventionella metoder.

Varmt välkomna!

Jens Nilsson:

Vi tänker fortsätta att krångla oss fram för att kunna göra det som är bäst för oss.

Låt Östersund bli centrum för kampen

Kerstin Wallin, generaldirektör för Glesbygdsverket, vill att landsbygden ska bli mer synlig i politiken.

– Klyftorna i Sverige växer. Inte bara mellan regioner, utan även mellan gles- och landsbygdsområden.

Det konstaterade Glesbygdsverkets generaldirektör Kerstin Wallin då hon tecknade en översiktlig bild av läget för den svenska landsbygden.

I analysen av denna verklighet får nu Östersund en allt mer central roll, poängterade hon, och pekade på de färska beskederna från regeringen, att Nutek och ITPS ska flytta tjänster till Östersund – och att deras samverkan med Glesbygdsverket ska klargöras.

Som illustration till utvecklingen visade Kerstin Wallin en karta över Sverige, med befolkningsförändringar för Sveriges gles-

och landsbygder från 1995 till 2003. Där framgick med all tydlighet att bara ett fåtal områden, framför allt kring storstäderna, ökat sin folkmängd. Även större delen av södra Sveriges landsbygder har gått tillbaka.

Oroande skillnader

Kerstin Wallin ville också betona att det finns väsentliga skillnader mellan olika landsbygder – något som kan vara viktigt att tänka på under konferensen, då man bland annat diskuterar en ny landsbygds politik, menade hon.

– Det är inte bara befolkningsutvecklingen som skiljer sig åt mellan olika områden. Till exempel är ju utbildningsnivåerna lägre i gles- och landsbygder än

i tätorter. Med tanke på att näringslivet allt mer frågar efter högutbildad arbetskraft är det oroande att de här skillnaderna ser ut att förstärkas.

– Ett annat oroande faktum är att skillnaden mellan glesbygd och tätort återigen ökar, när det gäller den andel som läser vidare på högskola och universitet inom tre år efter avslutat gymnasium.

Glesbygdskvinnor läser vidare

Men det finns också positiva signaler, tillade hon. Bland dem som är över 25 år när de börjar på högskolan dominerar gruppen kvinnor från glesbygdskommuner. Förmodligen är det i hög grad kommunernas uppbyggnad av lärcentra som möjliggjort denna utveckling, trodde Kerstin Wallin.

När det gäller arbetsmarknaden är arbete inom vård och omsorg oerhört dominerande bland kvinnor på landsbygden, medan männen främst arbetar inom tillverkningsindustrin. Sysselsättningen inom jord och skog minskar, men fortfarande har tio procent av männen i glesbygd sin utkomst inom denna sektor. För kvinnor är motsvarande siffra två procent.

De senaste åren har arbetstillfällena minskat inom båda dessa sektorer. Ökningar har noterats inom byggsektorn, företags-tjänster och utbildning.

Kommunikationernas betydelse för skogslänen illustrerades med ett par kartbilder över Sveriges flygplatser. Det

är glest mellan de statliga flygplatserna i dessa områden, men tack vare kommunernas och statliga Rikstrafikens engagemang finns det flygförbindelser till ganska många glesbygdskommuner.

– Vi kan lätt förstå att flyget har väldigt stor betydelse för kommunikationsmöjligheterna, konstaterade Kerstin Wallin.

Regeringen har slagit fast att vi ska ha väl fungerande, hållbara arbetsmarknadsregioner med en god servicenivå i alla delar av landet, betonade Kerstin Wallin. Men det finns mer att göra, tillade hon.

– Landsbygden har blivit ganska osynlig i den regionala utvecklingspolitiken. Det är bara ett fåtal av länen och regionerna som har landsbygden med i sina regionala tillväxtprogram, medan den däremot finns med i till exempel strukturfondsprogrammen. Många efterlyser en samlad nationell politik för landsbygden, utöver jordbrukspolitiken.

– Att inte låta landsbygden bidra till tillväxten är en förlust och ett slöseri, inte bara för landsbygdsområdena utan för hela Sverige, avslutade Kerstin Wallin.

Kerstin Wallin:

Att inte låta landsbygden bidra till tillväxten är en förlust.

Arbete och försörjning i hela landet?

Hur ska den svenska glesbygden överleva, med en åldrande befolkning och minskat skatteunderlag, där allt färre ska försörja allt fler? Det var en av de frågeställningar Gunnar Malmberg tog upp i sitt anförande, genom att berätta om en studie som gjorts av kulturgeografiska institutionen vid Umeå Universitet på uppdrag av ITPS.

Gunnar Malmberg tillade snabbt att problemet med en åldrande befolkning inte bara berör den svenska glesbygden.

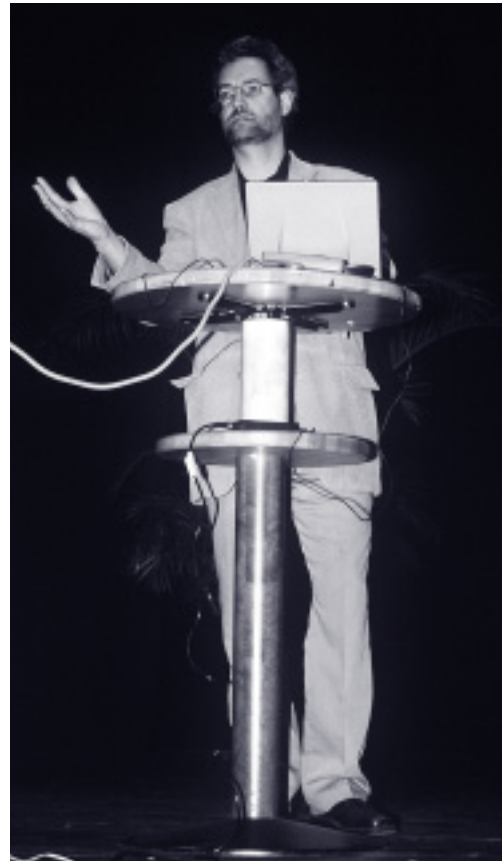
– Samma utveckling pågår i hela västvärlden, och för Sveriges del är det ett nationellt problem. Idag försörjer varje förvärvsarbetande svensk 2,2 personer som av olika skäl inte förvärvsarbetar. 2030 kommer den siffran att ha ökat till 2,6 personer.

Denna ökning motsvarar cirka sex timmars arbete i veckan.

– När jag var liten gick barnen i skolan på lördag förmiddag, och de vuxna arbetade, konstaterade Gunnar Malmberg. Det motsvarar ungefär de sex timmarna.

Nu är inte ökad arbetstid enda lösningen på detta problem. Gunnar Malmberg pekade på tre alternativ:

- **Ökad produktivitet.** Hur mycket betyder produktiviteten respektive arbetsvolymen för tillväxten?
- **Ökad befolkning genom invandring eller höjda födelsetal.** Kan en alternativ demografisk utveckling ge en lättare försörjningsbörda?

Gunnar Malmberg, professor i kulturgeografi vid Umeå Universitet, berättade att den stora omfördelningen av resurser sker mellan storstadsregionerna. Inte från storstäderna i söder till Norrland som de flesta tror.

• **Fler människor i arbete.** Kan man lösa problemet genom att få ut fler på arbetsmarknaden?

Det finns flera skäl till varför det är viktigt att ta itu med detta problem, förutom att välfärden hotas, menade Gunnar Malmberg.

– Vi har en skillnad i åldersstruktur mellan glesbygd och storstäder. Det gör att vi får ett nettoflöde i transfereringssystemen från vissa regioner till andra. Hur går det med solidariteten mellan regionerna om transfereringarna ökar?

När det gäller vad som betyder mest för tillväxten – produktivitetssökning eller arbetsvolym – är saken klar, konstaterade Gunnar Malmberg.

– Under perioden 1980–2002 hade Sverige en BNP-ökning per capita på cirka 50 procent. Samtidigt minskade antalet arbetstimmar per person i åldern 16–64 år en aning. BNP-ökningen under perioden var alltså framför allt en effekt av ökad produktivitet.

Dessutom finns det en viktig skillnad mellan tillväxt till följd av ökad produktivitet, och tillväxt som beror på att fler kommer i arbete.

– Att nya grupper kommer i arbete ger bara en tillfällig tillväxt. Ökad produktivitet ger en bestående tillväxt, förklarade Gunnar Malmberg.

Men här kommer man in på en besvärlig fråga, fortsatte han.

– Är det lika lätt att höja produktiviteten när man går in i en demografisk uppför-backe? Eller är tillgången på humankapital central för att man ska kunna skapa ökad produktivitet? Den frågan skulle jag vilja att ni funderade över under konferensen. Liksom vilka konsekvenser en strukturomvandling av samhällsekonomin skulle få för glesbygden.

Åldersstrukturen krånglar till det

Så till nästa fråga: Kan en alternativ demografisk utveckling ge en lättare försörjningsbörda?

– Ofta hör man i debatten att 'det löser vi med ökad invandring. Det är bara att öppna gränserna så har vi löst problemen'. Men våra prognoser visar något helt annat.

– Vi har studerat vad som händer om invandringen ökar respektive minskar med 20 procent i förhållande till SCB:s scenarier. Det blir nästan ingen effekt alls på försörjningsbördan de första 30 åren.

Orsaken är enligt Malmberg att de invandrare som kommer till Sverige har ungefär samma åldersfördelning som den svenska befolkningen. Större skulle effekten bli om man kunde handplocka sina invandrare. Det kan göras till vissa typer av jobb, men det kan knappast bli en generell lösning på problemet, menade han.

Kan man då inte öka barnafödandet?

– Jo delvis, med höjda barnbidrag eller generösare föräldraersättning. Men detta

leder ju bara till ännu högre försörjningsbörda under ett antal decennier.

– Samtidigt kan man inte säga att vi ska ha låga födelsetal, för det ger negativa effekter längre fram. Hur man än vänder sig har man samma problem, på grund av åldersstrukturen i befolkningen.

Slutsatsen blir, enligt Gunnar Malmberg, att demografiska åtgärder inte hjälper särskilt mycket – i alla fall inte på kort och medellång sikt.

Om det på nationell nivå är svårt att påverka den demografiska utvecklingen, återstår det då någon möjlighet att i glesbygden påverka försörjningsbördan via demografiska åtgärder? Det tyckte Gunnar Malmberg att åhörarna kunde fundera på under konferensens fortsättning.

Kan fler jobba mer?

Kan då problemet med ökad försörjningsbörda lösas genom att fler sätts i arbete? Finns det en slumrande arbetskraftspotential?

– Först undrar man förstås hur mycket vi arbetar i dagens läge. Ekonomen Magnus Henrekson har räknat ut att vi arbetar sju procent av våra liv. Det antyder att det finns en stor mobiliseringspotential.

– Men i vår studie har vi valt ett annat sätt. Med hjälp av inkomststatistik har vi kommit fram till att svenskar i förvärvsaktiv ålder arbetar 61 procent av heltid. Det finns alltså 39 procent kvar att på något sätt utnyttja. 25 procent av detta är

vad man skulle kunna kalla obetald tid, medan 14 procent motsvarar tid i olika typer av individtransfereringar.

Den sistnämnda posten är mycket omdiskuterad, konstaterade Gunnar Malmberg. Många debattörer menar att det finns en stor arbetskraftspotential bland människor som idag ”lever på bidrag”.

Bidragets storlek har betydelse

– Vi ville titta närmare på detta ”bidragsberoende”, eftersom det är en grupp som skulle kunna påverkas med politiska åtgärder. Skulle arbetskraftsutbudet öka om nivåerna i individtransfereringarna sänktes? Vi har kommit fram till att det ekonomiska utfallet har stor betydelse för om människor uppbär ersättning från transfereringar eller från förvärvsarbete.

Men det finns skillnader mellan transfereringssystemen. Ändringar i ålderspensionen för dem som är under 65 ger ganska stor effekt på arbetskraftsutbudet. Ändringar i arbetsmarknadspolitiska åtgärder eller förtidspension ger betydligt mindre effekt, och den allra minsta effekten får man om man laborerar med nivåerna i studiebidrag och föräldraersättning.

– Då är frågan: betyder detta att man ska sänka ersättningsnivåerna för att få ut fler på arbetsmarknaden? Vi menar att det generella svaret är ”Nej”, eftersom de behov som motiverar transfereringarna finns kvar. Dessutom är det inte säkert att arbetsmarknaden efterfrågar just den arbetskraft som mobiliseras på detta sätt.

En annan sak är det om man av statsfinansiella eller ideologiska skäl vill ändra i transfereringssystemen, menade Gunnar Malmberg. Då bör man ta hänsyn till skillnaden mellan olika typer av ersättningar, till exempel att man får större effekt om man ändrar i ålderspensionen för dem som är under 65 än om man påverkar föräldraersättningen.

Välfärd eller tillväxt?

– Det här är ett dilemma. Å ena sidan hotar vi välfärden om vi sänker ersättningsnivåerna. Å andra sidan kan tillväxten bli sämre om vi inte har ett tillräckligt starkt arbetskraftsutbud i framtiden.

Det finns en avgörande skillnad mellan alternativen produktivitetsökning respektive arbetskraftsmobilisering. Produktiviteten kan i princip ständigt förbättras. Men arbetskraften kan inte mobiliseras till mer än 100 procent – det blir alltså ett slags engångseffekt, konstaterade Gunnar Malmberg.

Finns det då en omotiverad regional överkompensation i transfereringarna? Gunnar Malmberg visade upp en välbekant kartbild, med stora delar av landet – framför allt i Norrland – i dyster svart färg, för att markera nivån på bidragsberoendet.

– När man tittar på den här typen av kartor får man ett intryck av att det finns stora nettoflöden till dessa delar av landet. Men de beror ju i hög grad på de demografiska skillnaderna mellan olika regioner.

– Frågan är hur mycket den regionala utjämningen skulle minska om alla så att säga fick lika mycket. Med andra ord – hur stor är överföringen mellan olika delar av landet?

Det visar sig att skillnaderna i själva verket är väldigt små, sa Gunnar Malmberg. För att få lika mycket arbete överallt skulle man behöva flytta ungefär 1,9 procent av alla arbetstimmar. För att få samma inkomstnivå i alla lokala arbetsmarknadsregioner skulle man behöva flytta 4,2 procent av arbetsinkomsterna. För att få transfereringarna jämnt fördelade över landet skulle man behöva flytta 5,1 procent av tiden, och 4,4 procent av inkomsten.

Norrland är inte bidragsberoende

– Det är alltså väldigt mycket prat om små skillnader, konstaterade Gunnar Malmberg. Då ska man även komma ihåg att skillnaderna i hög grad beror på en åldersstruktur som skapats av utflyttning.

– En del av er har kanske läst en bok som heter ”Hur man luras med statistik”. Eftersom jag är geograf har jag ibland funderat på att skriva en bok som heter ”Hur man luras med geografi”. Att göra kartor med stora svarta områden uppe i övre Norrland är ett sätt att luras.

En sannare bild får man med befolkningsproportionella kartor, menade Gunnar Malmberg. Då ser man att den stora omfördelningen sker mellan storstadsregionerna – från huvudstaden till Göteborgs- och Malmöregionerna. Visserligen är ni-

våerna generellt högre i norr. Men befolkningen är så liten att det ändå inte blir några belopp att tala om.

– Jag undrar om stockholmarna är medvetna om hur det egentligen ser ut. Det är ju ofta norrlänningarna som pekas ut i debatten.

Åldrandet ett nationellt problem

Är då den åldrande befolkningen ett regionalt eller ett nationellt problem?

Gunnar Malmbergs svar var att vi alla sitter i samma båt. Visserligen är åldersstrukturen snedast i inlandet – Norrlands inland med delar av Dalarna och Värmland. Här ligger man cirka tio år före riksgenomsnittet när det gäller åldrande. Stockholm ligger i sin tur cirka tio år efter riksgenomsnittet. Det betyder att Stockholm om tjugo år har ungefär samma åldersstruktur som Norrlands inland idag.

– Min sista fråga till er att fundera över blir då: Hur påverkas den regionala solidariteten av att de regioner som idag är nettobidragsgivare när det gäller skatteutjämning och transfereringar snart kan finna sig i samma demografiska situation som de hårdast drabbade delarna av landet?

Frågor från publiken:

• Kommer inlandet att behålla sitt försprång vad gäller åldrandet? Eller finns det till slut inga kvar som kan åldras?

– Delvis stannar processen av lite, så som du antyder. Men det där hänger

också samman med åldrandeprocessen i samhället. Om vi får fler 100-åringar kanske vi även är piggare vid 65–70 och kan fortsätta jobba i högre grad.

• Det verkar som om produktiviteten i företagen fortsätter att stiga, men inte antalet anställda. Hur ser du på det när det gäller möjligheten till försörjning och arbetskraftsutbud inför framtiden?

– I en studie som vår, där man ser att de demografiska processerna är ganska givna och att mobiliseringspotentialen bara ger en tillfällig effekt, måste förhoppningen ligga i att produktivitetsökningen fortsätter. Detta kanske måste vara slutsatsen av debatten kring den åldrande befolkningen, att det är produktiviteten som är lösningen på problemet.

Gunnar Malmberg:

Att göra kartor med stora svarta områden i övre Norrland är ett sätt att lurats.

Nya former av lokal och regional samverkan för utveckling

Ewa Engdahl är verksamhetsledare för Smålandsgruppen som är en ideell förening där åtta kommuner är medlemmar. Grundidén är att förmedla både kunskaper och ekonomiskt stöd.

– Tack vare Leader-arbetet har många människor, som annars inte skulle ha träffats, slagit sig ner vid samma bord för att utveckla sin bygd gemensamt.

Så beskrev Ewa Engdahl från Smålandskommunen Högsby fördelarna med partnerskapstänkandet. Annars började hon med att berätta om sig själv, och om sitt arbete i Smålandsgruppen.

Uppvuxen som jordbrukardotter tog hon så småningom över föräldragården. Bred erfarenhet från jord och skog på olika sätt. Tio år som landstingsanställd, landsbygdsutvecklare i hemkommunen under några år, ledamot i polisstyrelsen. Dessutom en hel del ideella uppdrag inom föreningsliv och politik.

– Men idag står jag här i egenskap av verksamhetsledare för Smålandsgruppen. Det är en ideell förening som bildades hösten 1996, då vi skulle börja jobba med Leader-frågor.

Åtta kommuner är basmedlemmar i Smålandsgruppen. Grundidén är att förmedla både kunskaper och ekonomiskt stöd, samtidigt som man stimulerar till möten mellan människor.

– Vi brukar säga att Smålandsgruppen är katalysatorn som stärker den småländska klurigheten och underlättar för andra att lyckas, förklarade Ewa Engdahl.

Även om Smålandsgruppen innehåller ledamöter från föreningar, företag och offentlig sektor, så ska inte dessa ses som representanter för dessa parter, betonade Ewa Engdahl. Det viktigaste är att de har engagemang och kompetens för landsbygdsfrågor.

Fram till 2006 utgör Leader Plus en stor del av arbetet, men man deltar även i andra program och aktiviteter, både regionalt och med parter i andra länder.

I Sverige finns tolv Leader-områden, vart och ett med sin egen identitet. Smålandsgruppen har tagit fasta på att man inom sitt område har både trärike, aluminiumrike och glasrike.

– Något liknande hittar man ingen annanstans. Det är unikt för oss. Till detta lägger vi sedan design som utvecklingsfaktor för näringslivet.

Måste våga misslyckas

Partnerskapstänkandet är ju centralt i Leader, men Ewa Engdahl ville även betona några andra kännetecken, till exempel underifrånperspektiv, innovativitet och nätverksarbete.

– Utmärkande för Leader är också att vi ska arbeta med experiment för att bidra till en hållbar utveckling. Hellre ett misslyckande än att det inte kommer några resultat alls.

Under den innevarande sexårsperioden har Smålandsgruppen 32 EU-miljoner att spendera, vilket ska kompletteras med skattemedel och privata medel. 29 av de 32 miljonerna har redan fördelats, så nu behövs påfyllning i kassan.

När man genomför ett projekt har partnerskapet inverkan i alla steg av projektet, förklarade Ewa Engdahl. När själva idén kläcks hos någon enskild människa

finns det en påverkan från olika håll i samhället, och därmed även från partnerskapet. När projektansökan skrivs deltar det lokala partnerskapet. I beredningsfasen finns den grupp som går igenom ansökningar och bereder dem för styrelsen – denna grupp består också av ett trepartnerskap. Även Smålandsgruppens styrelse med sina elva ledamöter är sammansatt som ett partnerskap.

– Sen kommer en nivå som vi tyvärr inte kan påverka. Efter att vår styrelse fattat sina beslut ska de ju godkännas av en myndighet för det formella beslutet.

– Vi har i och för sig ett gott samarbete med våra statliga verk, men något partnerskap kan vi inte se. Det är Glesbygdsverket som förvaltar Leader Plus-programmet och Jordbruksverket som fattar besluten och betalar ut pengarna. Man granskar också Smålandsgruppens förslag till beslut, och försäkras om att de passar ihop med det nationella programmet.

Ett exempel på projekt som drivits inom ramen för Smålandsgruppen är Sherpa i Sävsjö där ungdomar jobbar som kamrattödjare i samarbete med Sävsjö kommun. Detta är ett projekt med ideella drivkrafter.

I andra fall är det näringslivet som driver projekten. Möjligheter med Lövträ är ett sådant projekt, där tanken är att utveckla och marknadsföra nya produkter av lövträ.

Vad blir det då för resultat? Ja, det skiftar naturligtvis – precis som målsättningarna. Att skapa arbetstillfällen är en vanlig strä-

van, men Leader handlar också om andra värden. Experimentierande, nytänkande och processinriktat arbete är viktiga ingredienser, förklarade Ewa.

– Åren med Leader har skapat en infrastruktur för EU- och landsbygdsfrågor i hela vårt område. Vi har fått en grundstruktur för utveckling som kan leda till tillväxt. Tiotusentals människor har lärt sig tänka utveckling i Leader-termer.

När projekten ska följas upp kommer de lokala partnerskapen in i bilden igen. Eftersom de känner förhållandena i sina respektive kommuner har de den bästa möjligheten att se hur projekten utvecklas.

Efter att ett projekt avslutats genomförs en utvärdering i samverkan med Dalarnas forskningsråd, för att bland annat få svar på frågan vilka avtryck som Leaderarbetet sätter i samhället.

Samarbete över gränserna

Men Smålandsgruppen nöjer sig inte med att verka i den egna regionen. Ewa Engdahl lade på en kartbild som visade hur centralt området ligger i ett Östersjöperspektiv.

– Det gäller att ha en positiv världsbild när man jobbar med transnationella utbyten i Europa, konstaterade hon.

Några exempel: Österut har man ett samarbete med Litauen, för att hjälpa småföretagare. När det gäller landsbygdsturism samarbetar man med Lettland och Irland.

I Danmark har man samarbete på träsidan, eftersom där finns mycket kunnande kring möbler.

Utöver detta finns utvecklingsplaner, berättade Ewa Engdahl. De lokala partnerskapen i Småland ska kopplas samman med andra grupper ute i Europa. Såväl den ideella sektorn som kommun och näringsliv finns med.

Till sist delade Ewa Engdahl med sig av några goda råd.

– Odlia kontakter och skapa nätverk på alla nivåer! Bemöda er om ett gott samarbete med myndigheter och statliga verk.

– Men framför allt är det viktigt att ha kontakter med näringslivet på lokal nivå. Där finns grogrunden för nya tankar och idéer. Där formas framtiden genom att nya företag växer fram, i ett samspel mellan olika aktörer. Där skapas den moderna landsbygden.

Ewa Engdahl:

Hellre ett misslyckande än att det inte kommer några resultat alls.

Landsbygden i Tillväxtprogrammet – erfarenheter från partnerskapsarbetet

Att få in landsbygdsfrågorna i det regionala tillväxtprogrammet är inte så lätt, i ett gammalt industrilän som Västmanlands län.

Det konstaterade Lotta Heimersson, landsbygdsutvecklare vid näringslivsenheten på länsstyrelsen i detta län.

– Till att börja med ska man komma ihåg att landsbygdsutveckling aldrig varit någon stort grej hos oss – inte ens bland befolkningen på landsbygden.

Därför var det kanske inte så överraskande att landsbygdsfrågorna ”försvann” under arbetet med det regionala tillväxtprogrammet, RTP – innan de på slutampen kom in, efter hårt arbete av bland andra Lotta Heimersson.

Det var 2002 som hon anställdes vid länsstyrelsen, efter att landsbygdsorganisationer kritiserat processen kring det regionala tillväxtavtalet. Organisationerna hade varit med under arbetet, men när tillväxtavtalet slutligen presenterades hade landsbygdsfrågorna försvunnit.

– För att få tyst på kritiken anställde man mig, säger Lotta Heimersson. Min uppgift var att jobba fram ett landsbygdsprogram och att initiera och leda partnerskap.

Lotta Heimersson är landsbygdsutvecklare vid länsstyrelsen i Västmanland. Hon berättade om sin kamp för att få med landsbygden i RTP-arbetet.

Sedan vidtog en lång process av möten, för att få igång den önskade processen.

– Mitt första drag var att ha ett möte med organisationer som redan haft ett visst samarbete: Länsbygderådet, Kooperativ utveckling, Hushållningssällskapet, LRF, Länsstyrelsen och landstinget.

– Vi gick vidare med kommunerna, och alla möjliga organisationer som kunde tän-

kas vara intresserade av landsbygdens utveckling. Det slutade med en öppen inbjudan till ett partnerskap för att ta fram ett landsbygdsprogram. Tio personer från tio organisationer gick in i detta partnerskap, som heter lokal utveckling i samverkan.

Redan vid detta första möte enades man om att ett litet landsbygdsprogram inte var nog. Landsbygdsfrågorna måste in i RTP.

Och mötena fortsatte under hösten 2002. Landsbygdspartnerskapet träffade kommuner och lokala utvecklingsgrupper med flera på lokal nivå. Lotta Heimerssons kolleger på näringslivsenheten åkte runt i kommunerna för att prata RTP och skaffa underlag både till landsbygdsprogram och RTP.

– Vi diskuterade RTP:s struktur. Skulle det vara fem boxar eller fem ben eller skulle vi vända allt upochner? En del tyckte det var orättvist och provokativt att företag och föreningar på landsbygden ska ha någon särskild behandling. Så vi fick lobba ganska hårt för att få vårt eget ben. Men vi lyckades, och jag berättade det vid några lokala träffar.

Sedan kom chocken.

– Jag hittade ett papper vid kopieringsmaskinen en dag, som visade hur vår RTP skulle se ut. Då hade man gjort tre boxar, och det fanns inte ett ord om landsbygden. Jag sprang in till den som jobbade med detta, som förklarade det hela med att 'nu är det kluster, innovationssystem och trippel helix som gäller.'

Någon hade tyckt att 'vadå landsbygd, det behöver vi inte hålla på med'.

I det läget gäller det att inte ge upp, konstaterade Lotta Heimersson. Hon plockade fram både charm, övertalningsförmåga och kompromissvilja.

– Det blev bara tre boxar, men nästan hela landsbygdsprogrammet kom ändå med i RTP, utspritt i de olika boxarna.

Kampen gav resultat

Men allt var inte frid och fröjd i och med detta. Varje box skulle ha två handlingsprogram, och då fanns det inte plats för landsbygden på den nivån.

– Vi hade en lång diskussion innan detta löstes. Det är spännande att se hur provokativt det kan vara i ett län som Västmanlands att lyfta fram landsbygden som något speciellt...

Rent organisatoriskt finns flera olika partnerskap i Västmanlands län.

- Ett politiskt, som tar besluten. Det består av Länsstyrelsens styrelse och de kommunstyrelseordföranden som inte sitter med i styrelsen, plus länets riksdagsmän och några landstingspolitiker.

- Det "egentliga" partnerskapet, som består av tjänstemännen. Det är jättestort, ibland har vi möten med nästan 100 personer.

- Landsbygdspartnerskapet, bestående av tio personer som representerar tio organisationer.

– Som funktionellt partnerskap tycker jag att landsbygdspartnerskapet har fungerat jättebra. Vi har tagit fram insatsområdena både i RTP och i landsbygdsprogrammet, och vi har delat på bördan att vara ute och prata i länet.

Några saker är särskilt viktiga att tänka på i ett arbete som detta, menade Lotta Heimersson.

– Det ska finnas en speciell landsbygdsbevakning både på regional nivå och i kommunerna. Ofta har landsbygdsutvecklare i kommunerna ingen särskilt stark ställning. Då är det extra viktigt att ha en regional bevakning. Det kan vara en anställd person som jag, eller ett partnerskap som bevakar frågan. Då känner folk att det finns ett intresse på centralt håll.

Arbetet börjar löna sig

– Sen är det viktigt att vara pragmatisk. När vi inte kunde få med hela landsbygdsutvecklingsprogrammet i RTP gick vi med på en kompromiss, annars hade det inte kommit med alls.

– Och det är viktigt att landsbygdens organisationer kan samarbeta. De är så få att vi inte har råd med att de strider inbördes.

Arbetet börjar nu ge frukt, konstaterade Lotta Heimersson och gav ett talande exempel. Vid ett möte ute i en kommun hade hon fått en rejäl avhyvling av lokala företrädare, för att Länsstyrelsen haft mage att komma ut och tala om för kommunerna hur de skulle jobba.

– Men det roliga är att idag – två år senare – är denna kommun en av dem som satsar allra mest på landsbygdsprojekt...

– Vi kan också se att det idag är lättare att få medel till landsbygdsprojekt, och till företag på landsbygden.

Landsbygden i fokus

– Och vi har fått ett regionalt tillväxtprogram som tar hänsyn till landsbygden. Sedan är det extra kul att det insatsområde som har högst målpuppfyllelse hittills under det här året är ”lokal utveckling/social ekonomi”.

Men det bästa av allt kanske ändå är att det redan bildats kommunala bygderåd i cirka hälften av länets elva kommuner, tillade Lotta Heimersson. När processen startade fanns inte ett enda.

– Så för oss är detta en jättesuccé, konstaterade hon.

Lotta Heimersson:

Det är viktigt att landsbygdens organisationer kan samarbeta.

”Rätt person kan lyckas med det mesta”

Roger Uddstahl från Umeå delade med sig av sina erfarenheter från tjugo år som landsbygdsutvecklare.

– En företagare ringer mig om ett problem, jag åker dit och vi diskuterar en lösning. Det är då jag blir som mest kreativ. Ofta löser vi ett helt annat problem än det vi utgick ifrån.

Roger Uddstahl från Umeå delade med sig av erfarenheter från ett par decennier som landsbygdsutvecklare och företagskonsult. Idag arbetar han vid SIK, ett institut för forskning om livsmedel, men han är också engagerad i Kvarkenrådet, ett ideellt samarbetsorgan mellan Västerbotten-Örnsköldsvik och gamla Vasa län i Finland. För övrigt presenterade han sig med en diger meritlista, från pappans takpannefabrik hemma i Botsmark,

via lantbruksrådgivning i Jämtland och näringslivsfrågor i Robertsfors, fram till dagens livsmedelsforskning.

– När jag tittar tillbaka kan jag konstatera att jag jobbat mycket i projektform. Och mycket har gått ut på att skapa jobb inom den gröna sektorn. Kanske har jag en del lärdomar som vi kan diskutera här idag.

– Ni känner alla till hur det brukar stå i programskrivningarna – att vi ska skapa företag, säkra arbetstillfällena, att det ska vara hälften kvinnor osv. Men hur gör man egentligen detta ute i företagen? Jag har funderat i tio år och har en del idéer kring detta.

Roger Uddståhl gav fyra exempel från olika projekt, för att illustrera sina tankar.

– Jag börjar med Kustens Goda Bröd, som ingår i ett interregsamarbete med Finland. Det började med att en bagare i Lövånger köpte ett bageri, men affärerna gick inte så bra. Vi diskuterade hur han kunde gå vidare och kom fram till att han skulle börja distribuera bröd till Finland i stället för att baka själv. Så nu hämtar han bröd i Skogaholms nya jättelika fabrik och kör en lastbil med Vasafärjan över Kvarken till de finska butikerna. Och så ska han försöka hitta bagare på finsk sida som kan baka bröd som fungerar på svensk sida. Hans eget lilla bageri är till salu.

– Det andra exemplet hämtar jag från Ånäset. Under tre år i slutet av 1990-talet försökte vi utveckla odling av shiitake-svamp. Det byggde på forskning vid SLU och gick väldigt bra till att börja med. Enligt projektutvärderingen hade vi skapat nio jobb. Men idag finns inget kvar, efter två konkurser. Mycket pengar gick förlorade. Det var mål 5b som betalade det där.

– Mitt tredje exempel är väldigt intressant. Jag satt i Vindeln som landsbygdsutvecklare i början av 1990-talet. Då kom det en man till mig som hette Per Almersson. Han berättade att han körde lastbil men att han måste byta sysselsättning på grund av ryggsproblem. 'Vad ska jag satsa på?' frågade han. Jag hade just läst i tidningen Land om en kolare i norra Jämtland. 'Dit ska jag åka', sa Almersson. och efter ett studiebesök ville han själv prova.

Vi ordnade ett litet landsbygd 90-stöd så han fick en ståltunna att börja kola i. Idag, drygt tio år senare, har han en modern retortugn med dubbla kammare utvecklad tillsammans med högskolan i Luleå. Han har tre sysselsatta och sitter på en unik teknik, som han i hög grad utvecklat själv.

– Det fjärde exemplet är från Tornedalen. En finsk konsult med stark tro på att utveckla Tornedalens livsmedelsföretag gjorde en projektplan. Här jobbade jag som underkonsult ett tag. Idén gick ut på att han skulle intervjuva företag på varje sida om älven och ta fram det som skulle kunna ge bärkraft. Det unika. Det gjordes också en förstudie som hade en prislapp på 15 miljoner för att gå vidare. Men tyvärr blev det ingen fortsättning.

Vad kan man dra för slutsatser av detta?

Den viktigaste lärdomen, enligt Roger Uddståhl, är att det hänger mer på människan än på idén, om man ska lyckas.

– Rätt person fixar egentligen det mesta. Så småningom får man en känsla för vilka de är. De behöver inte vara så högt utbildade. Kolarmannen hade bara gått sju år i skolan. Men han kunde få folk att jobba med sig och åt sig. Personer som kunde det han själv inte kunde.

– Det här är också personer som tycker om att gå sin egen väg. De sitter med en fot i marknaden och den andra i verksamheten. En intressant tanke för forskningen är hur man får fram dessa personer. Är de födda med vissa egenskaper, är de

formade av miljön eller kan man utbilda dem till det? Det är viktigt att tänka på, för de finns kanske i bygderna idag, utan att vara företagare. De kanske inte själva tänker på att de har förutsättningar att bli det.

Att skapa kontakter är viktigt, fortsatte Roger Uddståhl.

– Jag jobbar i hög grad med detta, och ju mer kontakter jag har, desto effektivare blir jag att skapa ytterligare kontakter. Rätt person med rätt kontaktnät, rätt företag med rätt kontaktnät, kan komma långt.

Internationella kontakter

Särskilt fruktbart kan det vara med internationella kontakter, menade han.

– I flera av de projekt som lett någon vart har det funnits kopplingar utanför regionen, utanför Sverige. Och vi behöver inte stanna inom Europa. Det finns till exempel liknande områden i Kanada och USA som vi kan jobba med.

Ett problem när det gäller företagsbyggande är att vi har för bråttom, menade Roger Uddståhl. Den vanliga projekttiden på tre år är för kort.

– Hur många av de företag som betyder något i våra bygder har tillkommit inom loppet av några år? De flesta har en mycket lång bakgrund. De har vuxit genom att ta små steg och utnyttja synergieffekterna – en klok strategi på landsbygden. Och för oss som jobbar med företagen gäller det att veta var de befinner sig

i sin process, så att stödet utformas på rätt sätt, betonade Roger Uddståhl.

Här finns det en stor brist i dagens stödssystem, menade han. Den som behöver en mindre summa, kanske tjugo till trettio tusen för lite produktutveckling, har väldigt svårt att hitta detta någonstans.

– För att få stöd ska företaget klassas som ”tillväxtföretag” eller vara annorlunda på något vis. För ”vanliga” företag är det svårt att få stöd. Det tror jag är djupt olyckligt.

Det finns en djupt rotad företagarkultur ute i byarna, och den kan få ytterligare stimulans genom att många reser och förmedlar impulser, genom att den som ser affärsmöjligheter delar med sig av dem.

– Om vi kunde utveckla den här kulturen och sprida den, så tror jag att det kan ge mer än vi anar. Och det kostar inte så mycket pengar heller.

Roger Uddståhl:

Det hänger mer på människan än på idén om man ska lyckas.

Från produktionsbaserad till konsumtionsbaserad landsbygdsekonomi

Bill Slee, professor vid University of Gloucestershire, tog med åhörarna på en rundvandring i en liten by strax utan för Gloucester.

Mycket har förändrats på den engelska landsbygden under senare år.

Det konstaterade Bill Slee, professor vid University of Gloucestershire, då han tog åhörarna med på en rundvandring i sin hemby sedan ett par år tillbaka, strax utanför staden Gloucester i västra England.

Vid en första anblick ser mycket i byn ut att vara sig likt, så som man föreställer sig en typisk engelsk landsortsförsamling. Kyrkan står där den brukar, man ser skolan, bondgårdarna, fälten och djuren. Och i centrum finns puben – ”en mycket bra pub, förresten, den drar folk långväga ifrån”, som professor Slee inflikade.

– Min by är ganska ordinär. Den utmärker sig egentligen inte på något särskilt sätt, jämfört med andra byar.

Om byn inte skiljer sig från andra byar på den engelska landsbygden så är den ändå mycket intressant som studieobjekt. För här ser man mycket av det som sker i den stadsnära landsbygden över hela Europa, konstaterade Bill Slee.

Det räcker med att titta lite närmare på detaljerna, och snegla bakom den fasad som försöker efterlikna traditionell landsbygd med jordbruket som främsta näring.

– Visst finns det får och annan boskap. Men om du tittar noga förstår du att man

har dem mera som hobby än som inkomstkälla. Framför allt ser du mängder av hästar, överallt i landskapet. Och vid gårdarna finns dyrbara anordningar för hästar och ridning.

– Visst finns det en stenhantverkare. Men han bygger inte längre murar för att omgärda fälten. Det handlar snarare om sten för trädgårdar, dekoration och eldstäder.

– Ser du ett anslag om att man söker arbetskraft, så är det för att man behöver en trädgårdsmästare, inte folk som jobbar på fälten.

– 'Det här är väl ändå ett typiskt jordbrukslandskap', tänker du kanske när du ser ett stort fält med en majsodling i mitten. Men skenet bedrar. Majsen är inte där för att vi ska äta den. Poängen är att fasanerna trivs i majsfälten, och folk betalar stora pengar för att jaga fasaner.

En plats för pendlare och turister

Kort sagt: den traditionella bondbyn har förvandlats till en plats för pendlare och turister. En livsmiljö för utflyttade stadsbor, ett rekreationsutrymme för rika storstadsmänniskor. Byn är ett exempel på att stora delar av landsbygden är på väg från en produktionsekonomi till en konsumtionsekonomi.

När vi ser denna utveckling idag tror vi kanske att detta är något nytt. Men så är inte fallet, betonade Bill Slee.

– På medeltiden hade vi i Storbritannien stora områden som var avsatta för jakt,

för kungen och aristokratin. Och på 1500-talet köpte rika stadsbor lantegendomar för att ha en plats där de kunde njuta av livet; vi kan se i dokument hur landsbygdsbefolkningen klagade över dessa nykomlingar, som ”med sina orättmätigt intjänade rikedomar” köpte in sig i bygden.

– Så visst fanns det en försvarsattityd på landsbygden även för 400 år sedan, konstaterade Bill Slee.

– Om vi sedan förflyttar oss några hundra år framåt i tiden, till när sir Walter Scott skrev sina romaner och sir William Wordsworth i Lake District skrev poesi, så finner vi att de med sina verk öppnade ett nytt territorium för turismen.

– På 1800-talet kom rådjursjakten i Skottland. Prins Albert köpte Balmoral utanför Aberdeen som jaktegendom i mitten omkring 1850.

All denna aktivitet, detta intresse för landsbygden, innebar att mycket kapital kom in i den lokala ekonomin. Ofta var detta inflöde utifrån av större ekonomisk betydelse än de traditionella näringarna.

Historien av konsumtionsekonomi på den brittiska landsbygden är alltså lång, konstaterade Bill Slee. Men efter andra världskriget slog en parlamentarisk kommitté fast att landsbygden i första hand ska vara till för att producera livsmedel. Därmed hämmades diversifieringen av ekonomin för lång tid framåt.

Men idag är det uppenbart att en ny tid står för dörren.

– Det finns områden på den genuina landsbygden där 30 procent av arbetskraften arbetar inom turismen. Skotska höglandet är ett typexempel. Hos jordbrukare i Lake District kommer två tredjedelar av inkomsterna från turismen, en tredjedel från själva jordbruket.

Turismen viktig inkomstkälla

Men det tydligaste beviset på turismens ekonomiska betydelse fick man häromåret, i samband med utbrottet av mul- och klövsjuka, berättade Bill Slee.

När sjukdomen och dess verkningar klingat av gjordes en undersökning, med rubriken ”Lessons learned”. Det var en offentligt genomförd utredning och resultaten är därför helt trovärdiga, betonade Bill Slee.

Enligt denna utredning åsamkades jordbruket en förlust på 355 miljoner pund, och livsmedelsindustrin 170 miljoner pund. Med indirekta effekter adderade blev förlusten för näringen cirka 600 miljoner pund.

Det är mycket pengar, konstaterade Bill Slee. Men ändå bara en bråkdel om man jämför med effekterna på turismen. Där var förlusten till följd av mul- och klövsjukan hela 5 miljarder pund.

– När du ”stänger av” landsbygden får jordbruket problem, det förnekar jag inte, men det som framför allt påverkas är turismen, det framgår med all tydlighet av dessa siffror.

Att det även finns andra alternativ än turism, när landsbygden behöver diversifiera

sin ekonomi, visade Bill Slee med ett exempel från Norge. Där har ”Grønn omsorg” blivit ett begrepp, och en viktig inkomstkälla för många jordbrukare.

Verksamheten går ut på att låta personer med olika typer av hjälpbehov – psykiskt sjuka, handikappade med flera – tillbringa viss tid på bondgårdar och delta i arbetet i möjligaste mån. Alla blir vinnare: Jordbrukarna får ekonomisk ersättning, patienten mår bättre och vårdgivande instans får minskade kostnader. Cirka 700 gårdar deltar i projektet, som har blivit mycket uppmärksammat internationellt.

– Här ser vi verkligen landsbygdens värde som terapeutisk miljö, och att detta även kan generera inkomst till befolkningen, kommenterade Bill Slee.

Över stora delar av Europa växer även hästekonomin. Bill Slee refererade en studie från Storbritannien som visar att hästarna genererar ett värde som motsvarar mellan en tredjedel och en fjärdedel av det traditionella jordbrukets värde.

– Författarna till rapporten medger att det är ungefärliga siffror. Men vi vet i alla fall att hästaktiviteter är en sovande jätte på landsbygden.

Sitt sista exempel hämtade Bill Slee från marknaden för handel med jord och skog. Han gav exempel från Storbritannien som visade att priserna är avsevärt högre än vad som kan förklaras med deras värde för jord- och skogsbruk.

– Vi har exempel på små skogsområden som säljs för 12 000 pund per hektar. Ofantliga summor för människor som inte kommer att bedriva något skogsbruk. Men de mår bra av att äga marken. Folk köper jord och skog ungefär som de köper en tavla för att hänga på väggen. De får en tredimensionell bild, i form av ett stycke natur.

Höga priser både bra och dåligt

De höga priserna skapar förstås problem för den som vill köpa mark för att bedriva traditionellt jordbruk, medgav Bill Slee. Men å andra sidan blir det lättare att låna, för den som har en gård och vill utveckla en affärsverksamhet.

För samhällsplanerarna är det viktigt med kunskap om landsbygdens ekonomi, betonade Bill Slee. Hur ska samhällets åtgärder se ut för att ge bästa möjliga utveckling? Gamla föreställningar om vad som är rika och fattiga bygder kan komma på skam.

– De svenska forskarna Lars-Olof Persson och Erik Westholm har talat om en ny mosaik av landsbygdsregioner, och jag tror att vi måste förstå den sociala och ekonomiska geometrin av denna nya mosaik – så att vi kan bygga det sociala kapital vi behöver för framtidens välfärd.

– Vi behöver skapa levande partnerskap för att driva utvecklingsprojekt. Vi behöver stärka den kunskapsbaserade ekonomin, och konkurrensförmågan för att

möta globaliseringen. Samtidigt måste vi också tänka på hållbarhetsaspekterna.

När det gäller ekonomisk hållbarhet står sig ”den nya” landsbygden bra, menade Bill Slee. Däremot ställde han sig tveksam till den miljömässiga hållbarheten i de nya landsbygdsbornas livsstil med bensinlukande stadsjeepar och långa flygresor på semestern.

Det bästa för landsbygden är att satsa på flera kort, menade Bill Slee. Det står helt klart att den produktionsbaserade delen av landsbygdens ekonomi kommer att fortsätta krympa, medan den konsumtionsbaserade växer.

– Vi måste prioritera mångfald, poängterade han. Ett diversifierat ekosystem är ett stabilt ekosystem, och jag tror att en diversifierad ekonomi är en stabil ekonomi. I detta ligger att vi måste anta de nya utmaningar och möjligheter som konsumtionsekonomin erbjuder.

Bill Slee:

Vi måste anta de nya utmaningar och möjligheter som konsumtionsekonomin erbjuder.

Lokala modeller för utveckling

Mark Lorenzen är kulturgeograf vid Copenhagen Business School. Han söker svaret på frågan varför vissa platser utvecklas men inte andra.

Vad är det som gör att en plats utvecklas? Hur har villkoren för utveckling ändrats genom åren? Hur klarar sig landsbygden, gentemot staden?

Det var några av de frågor som Mark Lorenzen belyste i sitt föredrag.

Mark Lorenzen är kulturgeograf vid Copenhagen Business School, Handelshøjskolen i Köpenhamn, och har arbetat mycket med utvecklingsfrågor. Ett av hans forskningsområden är vad som gör att

vissa platser får ekonomisk tillväxt men inte andra.

Han började med att teckna en historisk bakgrund.

– Förutsättningarna för platsers utveckling har ändrats de senaste decennierna. Fram till tiden för andra världskriget var platsens egna tillgångar avgörande för utvecklingen. Både jordbruk och industri byggde på lokal produktion. Även flödet av arbetskraft var lokalt. Det som satte

Om man ska söka efter en gemensam nämnare för de mindre platser på landsbygden som lyckas, är det att de specialiserar sig på ett fåtal aktiviteter, sa Mark Lorenzen.

hinder i vägen var höga transportkostnader, och regleringar inom världshandeln. I denna verklighet kunde ett tillverkningsområde – på landsbygden eller i en stad – få en dominerande ställning inom sitt verksamhetsfält.

Under århundraden dominerade länderna i väst världens utveckling – tack vare högre utbildnings- och kunskapsnivå, bättre teknologi, större tillgång till kapital osv. Idag är bilden en annan, konstaterade Mark Lorenzen.

– Globaliseringen medför att det lokala och det globala smälter samman. Effek-

tiva transportsystem, snabba kommunikationer och avreglering av marknader bidrar till att ge väst en rad nya medtävlare på världsscenen.

Västvärlden har inte längre ett försprång på världsmarknaden. Tillgången till resurser har blivit global. Varje region – även i tredje världen – har tillgång till Internet. Universitetsutbildningar på hög nivå kan sättas upp praktiskt taget var som helst.

Men det finns också en paradox i denna utveckling, menade Mark Lorenzen.

Många menar att globaliseringen driver fram en snabbare lokal utveckling.

– Vi ser en tillväxt på lokal nivå, på många håll. En specialisering som till exempel innebär att norra Italien gör skor och verktyg, musikindustrin utvecklas i Stockholm, Öresundsregionen specialiserar sig på läkemedel, datatekniken utvecklas i Silicon Valley osv. Det lokala driver fram globaliseringen, men det som sker globalt banar också väg för en lokal utveckling.

Nyckeln till framgång

Vad är det då som gör att vissa platser lyckas på den globala marknaden? Och vad kan politiker eller andra aktörer göra för att få en utveckling till stånd i sitt område?

För det första räcker det inte längre med en enda resurs. Det behövs en kombination av resurser, menade Mark Lorenzen. För när man kombinerar olika resurser på en plats får man en komplex högre resurs, en kompetens som inte kan imiteras någonstans i världen.

– Sådana komplexa system finner man på de mest oväntade ställen. Inte bara i rika städer eller i väst.

– Möjligheten att sätta upp den typen av nätverk är därför en huvudfaktor för att skapa konkurrenskraft. Man kan säga att vi har ett nytt spel idag. Det handlar om förmågan att samarbeta och finna nya kombinationer. Därför är också tillit och socialt kapital en huvudfaktor, eftersom de gör att aktörerna på lokal nivå får lättare att samarbeta.

För att få en utveckling till stånd räcker det alltså inte med ett bra universitet och högutbildade människor, poängterade Mark Lorenzen.

– Det krävs en kombination av resurser. Lokala beslutsfattare, fackföreningar, universitet, osv som har förmåga att samarbeta fortlöpande och finna nya lösningar.

Är det bara i staden som denna utveckling kan komma till stånd? Nej, så enkelt är det inte. Vissa aktiviteter behöver staden för att kunna växa; de kan behöva närheten till universitet och globala nätverk – eller till varandra. Och någon kanske behöver den speciella känslan och livsstilen som bara finns i staden.

Två huvudlinjer

Men landsbygden är inte uträknad. Det finns flera exempel på att en snabb utveckling skett på platser där det tidigare mest bedrivits jordbruk.

– De kan stiga fram som ekonomiska maktcentra med ett fåtal specialiteter *tack vare* att de ligger utanför städerna, *inte trots*, förklarade Mark Lorenzen.

Bland de olika typer av utveckling man kan se på landsbygden valde Mark Lorenzen att beskriva två huvudlinjer mer i detalj.

– En sorts utveckling är den som sker tack vara ekonomiska aktiviteter som äger rum någon annanstans. Vi hörde Bill Slee tala om landsbygden som en plats för konsumtion, som en plats du pendlar till – för att

den är vacker eller för att du håller får som hobby. Men pengarna tjänar du i staden. Det finns också landsbygder som lever högt på att de unga tar jobb på annat håll och skickar hem pengar till släktingarna.

– Den andra utvecklingslinjen handlar om en landsbygd som åstadkommer något i sig själv. Den blir en plats utanför staden dit ekonomisk aktivitet lokaliseras och där företag växer. I många fall exporterar man inte till den näraliggande staden som förr utan till hela världen.

Verksamheten kan vara baserad på mineraler, vinodling eller någon annan lokal resurs. Eller på en lång tradition av kunskande som så småningom blommat ut i en industriell tillväxt. Som möbelindustrin i Danmark, sko- och maskinproduktionen i norra Italien, metallindustri i Tyskland.

– En tredje kategori inom denna utvecklingslinje är överraskande nog något som man trodde fanns bara i städerna: kunskapsbaserade aktiviteter inom informations- och kommunikationsteknologin, eller aktiviteter inom kreativa områden som film eller musikproduktion. Hultsfred är ett svenskt exempel. Liknande finns även i andra länder. Det finns alltså andra framtider för landsbygden än konsumtionsökonomi, konstaterade Mark Lorenzen.

– Det finns möjligheter till produktion även utanför jordbrukssektorn, menade han.

Om man ska söka efter en gemensam nämnare för de mindre platser på lands-

bygden som lyckas, är det att de specialiserar sig på ett fåtal aktiviteter, sa Mark Lorenzen. Även den underligaste idé kan lyckas. Om den lanseras på en global marknad kan den fungera ändå.

– Lokala partnerskap är en nyckel för att förverkliga idéerna. Inte bara mellan företag, utan även med offentliga aktörer. Det behövs också en strategi gentemot politiker på riksnivå. De kan ha mycket svårt att förstå kraften i lokal utveckling.

Att inte ha belastningen av långa industri-traditioner kan vara en fördel. En jungfrulig plats där man inte sitter fast i gamla sätt att göra saker, och där inga tröga industriledare hämmar kreativiteten.

Det kan också vara en fördel att aktörerna inte är så många. Då blir det lättare att skapa dialog och bygga partnerskap.

– Många av de platser där jordbruk varit huvudnäring håller på att ändra kurs, och söker andra vägar. Vad som skiljer ut en plats som lyckats är dess förmåga att mobilisera en bred samling av lokala aktörer som verkligen kombinerar sina resurser.

Mark Lorenzen:

Det behövs också en strategi gentemot politiker på riksnivå. De kan ha mycket svårt att förstå kraften i lokal utveckling.

Hur skapa ett dynamiskt näringsliv för goda livsmiljöer och vice versa?

Vid Landsbygdsforum hölls nio parallella sessioner fördelade på tre pass, under tre teman: Det goda livet, Politikens möjligheter samt Näringslivets dynamik.

Nedan följer referat från dessa sessioner. Därefter kommentarer från den plenumsamling där de nio sessionerna redovisades.

Det goda livet 1

Service för nya tider på landsbygden

Uppfylls de mål som regeringen satt upp i sina regionalpolitiska beslut om att det ska finnas väl fungerande och hållbara regioner med god servicenivå i hela vårt land?

Den frågeställningen blev inledningen på **Patrik Johanssons** presentation av en omfattande enkätundersökning som Glesbygdsverket genomfört om hur människor värderar den service som finns i dag på svensk landsbygd. Enkäten har sökt svar på om god servicenivå verkligen uppnås. Frågorna handlade bland annat om var servicen finns, tillgänglighet, kvalitet, pris och skillnaden mellan olika individer syn på service.

På frågorna om vilken service som är viktigast blev svaren entydiga; livsmedelsbutik och vårdcentral låg i topp. Bensinstationen hade hög prioritet i glesbygd.

– När det gällde hur nöjda folk är med nuvarande service blev vi något överraskade över resultaten. De allra flesta var

mycket nöjda och få missnöjda. Förklaringarna till detta kan nog handla om anpassning och att många har bil. Dock kunde en del skillnader i svaren upptäckas mellan landsbygdens tätorter och glesbygd, menade Patrik.

De som flyttat till landsbygden hade fått svara på frågor om vad som påverkat deras beslut att flytta. Där hade 40 procent angett service som en viktig aspekt. På frågan om service hade varit sämre eller bättre än väntat dit de flyttat framgår det av svaren att många blivit positivt överraskade.

Även **Björn Sundström** inledde sin föredragning med en fråga: Kommer kommunerna att ha råd i framtiden med den service som man erbjuder på landsbygden idag? Nej, blev hans omedelbara svar på frågan.

– Det finns två stora kända problemområden som orsak till detta, allt sämre ekonomi i kommunerna och den demografiska utvecklingen, menade han.

Trots 5 nya miljarder till kommunerna, som kortsiktigt betyder ekonomi i balans, ser det dystert ut längre fram i tiden. Hans kurvor visade att det skulle krävas ett skatteuttag på 50 procent för att kommunerna skulle kunna klara nuvarande servicenivå 2040.

– Det är absolut inte realistiskt. Vi har nått taket när det gäller det svenska skattestrycket, möjligen kan vi höja kommunernas uttag till 35-procentsnivån, menade han.

När det gäller den demografiska situationen i landet med en allt äldre befolkningen pekade han även här på dystra framtidsutsikter. I dag jobbar sex procent av landets arbetsmarknad med äldreomsorg. År 2010 är behovet tio procent. På glesbygden blir det långt värre. Där skulle 50 procent av vår svenska arbetsmarknad behövas i äldreomsorgen 2010, visade hans teoretiska beräkningar.

– Men dessa dystra framtidsutsikter måste ses som en utmaning. Det kommer att krävas att vi skapar en helt ny utveckling i samhällsbyggnadsprocessen, menade han och pekade på några områden där ändrade attityder och regelverk kan bidra till att klara ett framtida välfärdsuppdrag:

- Fler i arbete (fler sysselsatta, färre sjuka, färre studerande)
- Skattehöjning och/eller alternativ finansiering
- Frivilligsektorn får större betydelse

- Se upp med reformer och rättigheter! (skolsatsning, LSS, friskoleproblematiken, maxtaxor)

- Ett minskat välfärdsåtagande (ransonering, prioritering, ansvarsfördelning)

- Samverkan och/eller indelningsändringar?

- Befolkningsomflyttning (kan hela Sverige leva?)

– Dessutom, påpekade Björn Sundström, måste vi hela tiden inse att svenska hushåll har fått en betydligt bättre privatekonomi samtidigt som den offentliga tillväxten har minskat i omfattning. Vår privata betalningsförmåga för alternativ service och välfärd har ökat dramatiskt i modern tid.

I Lit, två mil utanför Östersund, finns i dag ett Bykontor som blivit en mötesplats för ortsbefolkningen och en viktig arena för bygdens fortsatta utveckling. Tre anställda sköter en verksamhet, som bygger på ett samarbete mellan ortens företagare, föreningar och offentlig sektor.

Det hela började med ett kvinnligt nätverk med fokus på hälsa och motion som sedan fortsatte med ett intresse för miljöfrågorna. Nästa steg blev att starta ett Bykontor.

– Vi tog kontakt med ortens företagare och föreningar och presenterade vår målsättning; att behålla servicen i Lit, berättade **Ingrid Krylén**.

Organisationsformen för Bykontoret blev ett kooperativ där alla aktörer i bygden blev medlemmar. Kyrkan, byföreningarna, studieförbund blev också involverade. I dag erbjuder och ansvarar Bykontoret för en rad olika tjänster; skrivhjälp, offentlig information, inte minst från kommunen, blanketter från myndigheter, samordning av bygdens aktiviteter, utskick av ett informationsblad, utställningar och uthyrning av lokaler för olika aktiviteter. En viktig tjänst är att man är ombud för Svensk kassaservice.

– En annan viktig del i verksamheten och en viktig inkomstkälla är att två av oss är konsumentvägledare för dels Litsområdet, men också för hela kommunen. Det innebär också att även människor utanför orten får besök. Vi följer med bokbussen ut i kommunen en gång i veckan för att besvara konsumentfrågor, berättade hon.

Dialogen med kommunens politiker har också prioriterats. En gång i månaden bjuds det in politiska företrädare för diskussion om aktuella frågor.

PER LINDAHL

Det goda livet 2

Boende på landsbygden
– en attraktions och utvecklingsfaktor

Omväxtens landskap, befolkningsök och möjligheten att prenumerera på ett får var förmodligen nya företeelser för många av seminariebesökarna. Under seminariet gavs en problembild kring administrativa rutiner och föråldrade föreställningar av landsbygden. Men med nytänkande och drivkraft kan det mesta förändras – kanske till och med tätortens syn på landsbygden?

Under seminariet behandlades hur man ska kunna utveckla landsbygden till en attraktions- och utvecklingsfaktor. **Dieter Müller**, kulturgeograf från Umeå Universitet, introducerade begreppet ”befolkningsöket”. Med det menar han det faktum att kommunerna är beroende av befolkningsantalet för transfereringar från staten.

Müller menar att flyttrenden inte kommer att avta, eftersom det även i fortsättningen kommer att finnas ett intresse av att bo och arbeta i städerna. Samtidigt är det tidvis många fler invånare på landsbygden genom det stora intresset för fritidshus. Fritidshusturismen motsvarar 23 procent av den svenska turismen. Müller visar att en familj med fritidshus i snitt spenderar cirka två månader per år i sitt fritidshus – något som skulle påverka landsbygdskommunerna om möjligheten skulle finnas att skriva sig på flera ställen. Då skulle de

i större grad kunna marknadsföra sig som en plats för deltidboende och konsumtion.

Müller efterlyser att man istället för att räkna befolkning ska räkna fastigheter, något som skulle ge en tydligare bild av boendet. Det är inte bara kommunerna som skulle tjäna på detta, utan också de boende, som till exempel inte har några demokratiska rättigheter i sitt fritidshusområde.

Müller belyser en aspekt av fritidsboende som även **Eivor Bucht** från Institutionen för landskapsplanering vid SLU tar upp. Aspekten är statusen som stadsbor lägger in i att ha fritidshus på landet. Stadsbor idylliserar ofta landsbygden och föreställer sig ett liv "back-to-nature" som många gånger konserverar landsbygden istället för att utveckla den. Bucht pratade om "omväxtens landskap", ett begrepp hon vill använda för att belysa att det inte handlar om tillväxtens landskap, men inte heller om bevarandelandskap.

Bucht ger en bild av nutiden där människor har råd att flytta tillbaka till landsbygden, men inte för att bruka jorden eller för att bo permanent, utan för att uppleva och njuta av landet. Här säger Bucht: "att bevara det vackra är att bevara till döds". Därför tycker hon att vi måste släppa föreställningen om att landsbygden ska stå för "det gamla".

Vi får se en bild på en "idyll" med en röd stuga och en sjö och får veta att sjön är konstgjord och endast tio år gammal.

Bucht menar att attraktivitetspotentialen hos landsbygden ligger i att skapa ett naturlandskap för framtiden, där de som använder och brukar landskapet får forma den och skapa avtryck av vår tid. Som exempel ges att golf och ridning är två av de största intressena hos svenska folket idag. Här menar Bucht att golfbanor till exempel kan tas till vara för att skapa en levande landsbygd och samtidigt knyta andra aktiviteter till sig.

Müller håller med om det och säger att man istället för att slåss om befolkningen ska göra landsbygden till en plats för konsumtion, som inte ska straffa sig i form av stela administrativa rutiner.

Under rubriken "Från stad till land" berättade **Maria Olofsson** om det familjejordbruk hon driver tillsammans med sin man i Undersåker utanför Östersund. Familjejordbruket är kravgodkänt och har 30 mjölkkor och en potatisodling som levererar till lokala livsmedelsbutiker. De har också startat ett samarbetsföretag med 120 får som betar slalombackarna på sommarens och sedan blir kött och ullprodukter till turister på vintern. Det är också möjligt att prenumerera på ett får för turister.

JENNY STENMAN

Vid en workshop diskuterades bland annat vikten av att kommunerna agerar som komplement till varandra och inte som konkurrenter. Linköping och Norrköping är ett exempel på två kommuner som numera samarbetar.

Det goda livet 3

Är regionförstoring hållbar?

Som politiskt begrepp är regionförstoring en sentida företeelse, konstaterade **Hans Westlund** från ITPS inledningsvis – även om redan ”de gamla romarna” insett betydelsen av att binda samman sitt rike med en modern infrastruktur.

Mats Johansson, ITPS, belyste begreppet regionförstoring genom att visa hur antalet lokala arbetsmarknader* minskat de senaste decennierna. Från 187 stycken 1970, till 88 år 2001. Bara under krisåren 1990–94 avstannade processen, då det inte skapades nya jobb att pendla till.

Av detta kan man utläsa att det finns ett samband mellan regionförstoring och tillväxt, konstaterade Mats Johansson.

De lokala arbetsmarknaderna blir alltså större och färre. Långpendlingen ökar, och det finns ett könsmonster som har att göra med yrkesval, på så sätt att männen pendlar längre än kvinnorna.

Denna utveckling innehåller en dynamik som kan bidra till en positiv utvecklingspiral, menade Mats Johansson. Man kan till exempel få lokala arbetsmarknader som har fler branscher och därmed större stabilitet, och man kan få en bättre matchning mellan arbetstillfällena och arbetskraftsutbud.

– Det visar sig också att processen är irreversibel. En lokal arbetsmarknad som vuxit krymper inte ihop igen.

För att inte motverka de positiva effekterna av en regionförstoring är det viktigt att kommuner agerar som komplement till varandra, inte som konkurrenter, betonade Mats Johansson. Linköping/Norrköping är ett exempel på hur två tidigare konkurrenter kommit in i ett mer fruktbart samarbete.

Det finns en skillnad i de lokala arbetsmarknadernas utveckling om man jämför Sverige med centraleuropa, konstaterade Mats Johansson. Medan vi i Sverige ser en ökad koncentration kring storstäderna ser man i andra länder hur mindre städer tar för sig på storstäders bekostnad.

Carl-Johan Engström från Uppsala kommun, även knuten till KTH i Stockholm, drog de historiska trådarna tillbaka till kommunsammanslagningarna.

– Kommunreformen i början av 1970-talet gjordes ju för att det politiska systemet i högre grad skulle få kontroll över de områden som utgjorde naturliga bostads- och arbetsmarknader. 1950-talets kommunsammanslagningar hade inte alls lyckats med detta.

Idag – när pendlingen mer och mer går över kommungränserna – är det åter dags att fråga sig om kommuner behöver slås ihop, eller samverka mera, för att möta det nya vardagslivets behov, menade Carl-Johan Engström.

Fram till 2020 är det bara de största lokala arbetsmarknaderna, med över 500 000 invånare, som kommer att växa, spådde Carl-Johan Engström.

En fördel med att vara stor är att konjunktursvängningarna då inte blir så kraftiga, tillade han. Även för tillväxten är det positivt med regionförstoring. Framst för att sänkta kontakt- och transportkostnader leder till ökad tillgänglighet och produktivitet.

– Däremot kan man diskutera hur bra det är ur miljösynpunkt. Det är viktigt att finna kollektivtrafiklösningar.

För Uppsalas del såg Engström mest fördelar med att ha blivit en del av Stockholms arbetsmarknad. Det ger större mångfald i utbudet av arbetet, och en snabbare löneutveckling. Och det innebär inte att Uppsala har blivit en förort till Stockholm. Uppsala har en egen historia, en variationsrik stadskärna och ett brett serviceutbud, poängterade han. Pendlandet sker dessutom i båda riktningarna.

Sociologen **Marianne Bull** talade om jämställdhet och regionförstoring. Att det kan behövas ett dylikt perspektiv illustrerade hon genom att referera till en debattör som menat att man borde tvinga kvinnor i Stockholm att långpendla inom regionen. När någon invänt att detta skulle leda till minskat barnafödande hade svaret blivit att man kunde kompensera detta genom att överlåta barnafödandet till kvinnor i ”olönsamma regioner”.

Varför är det då viktigt att jämställdhetsintegrera regionförstoringen?

Enligt Marianne Bull är det en fråga om rättvisa och demokrati. Kvinnor och män ska ha samma rättigheter. Det är även en utvecklingsfråga. Trivseln är större på integrerade arbetsplatser, och med trivsel följer till exempel högre produktivitet. Landets invånare – män som kvinnor – är en tillgång i utvecklingspolitiken.

Men Marianne Bull ifrågasatte om regionförstoringen är hållbar som den ser ut idag.

– För män innebär mer pendling högre lön. Så är det inte för kvinnor. Om man ser till pendlingstid per arbetsdag är skillnaden mellan män och kvinnor inte så stor – 29 respektive 23 minuter. Men männen kommer betydligt längre, eftersom de kör mera bil. Regionförstoringen måste vara till fördel för både män och kvinnor för att kunna kallas hållbar. Sen har vi barnperspektivet. Är det rimligt att ha två föräldrar som långpendlar?

Barnens betydelse illustrerades även av Mats Johansson.

– Om 20–30 år kommer den framgångsrika regionen norra Italien att vara ett avfolkningsområde, eftersom födelsetalen där ligger ner mot 1,0, påpekade han.

HANS MÅNSSON

* lokala arbetsmarknader definieras utifrån pendlingsmönstren mellan bostad och arbete.

Politikens möjligheter 1

Varför har Sverige ingen landsbygdspolitik?

Samordning, helhetssyn och perspektivtänkande var nyckelord i det första av tre arbetsseminarier under namnet ”politikens möjligheter”. **Bengt Almkvist** från Leader+ Kustlandet, gav en inledande bild av begreppet landsbygdspolitik. En bild som visar en politik och en fråga med många ben som står på olika ställen.

Ingrid Pettersson är statssekreterare på Jordbruksdepartementet. Hon håller med Almkvist om att landsbygdspolitik är ett stort och utmanande område. Därför menar hon att det finns behov av en samlad syn och en strategi för landsbygdens utveckling.

Det har nyligen tillsatts en utredning där tanken är att utarbeta en formell strategi för landsbygdspolitiken. Eftersom landsbygdsfrågorna är något som breder sig över flera politikområden kommer även samordningen inom Regeringskansliet att ses över.

Pettersson berättar om ett inifrånperspektiv från landsbygden som kännetecknas av ett starkt engagemang för sin bygd. Därtill kommer ett utifrånperspektiv med en nationell sektorspolitik. Pettersson menar att det handlar om att föra samman dessa perspektiv.

En annan viktig sak som Pettersson tar upp är att man måste tänka i vidare per-

spektiv och ha en större helhet att sätta in landsbygds politik i, främst eftersom de areella näringarna blivit stora företag. Därför säger hon att det är viktigt med ett gott näringsklimat på landsbygden så att fler arbetstillfällen kan skapas.

På frågan om Sverige behöver en särskild landsbygds politik svarar Ingrid Pettersson att det inte är i vilken form den bedrivs som är det viktiga utan att det är resultatet som räknas. Hon hoppas på en helhetssyn och att man kan vara pragmatisk i utformningen.

Eva Johansson från folkrörelserådet Hela Sverige ska leva säger att hon längtar efter den helhetssyn som Pettersson beskriver eftersom det är en överlevnadsfråga för landsbygden. Johansson undrar också om man kommer att använda folkrörelser som ett redskap för att förverkliga politiken. Här svarar Pettersson att det inte än är bestämt men att det kommer att röra sig om hearingar, seminarier och diskussioner.

Inger Nordmark från Glesbygdsverket presenterade en delrapport där man frågat länen om bland annat vilka program de anser bidrar till hållbar tillväxt på landsbygden. Man har även frågat om hur de anser att landsbygdsfrågor bör behandlas i regionalt utvecklingsarbete. Ett sammanfattande svar på den första frågan var att länen anser att de regionala tillväxtprogrammen (RTP) belyser landsbygdsdimensionen bäst.

Maria Gustafsson från Konsumentverket ville tillägga en sak som hon efterfrågar i debatten. Det är att landsbygdsfrågorna i stor grad är fokuserade kring företagandets villkor men att mycket på landsbygden handlar om de boende och pendlarna. Därför vill hon se en landsbygds politik som har fokus även på den andra sidan av vardagen, som till exempel konsumentfrågor och service.

Helena Johansson från Livsmedels ekonomiska Institutet pratade kring hur mycket politiken egentligen kan åstadkomma för att skapa en levande landsbygd. Hon menar att man måste ha begränsningarna klara för sig, att det inte går att få livskraftig tillväxt i alla områden. Johansson pratar också om stödet till jordbruket som hon menar att det finns vissa fällor i, att det missgynnar breddning, och kan bli ett indirekt inkomststöd. Dessutom ställer hon i anknytning till det frågan om det handlar om att utveckla landsbygden eller om att bevara jordbruket.

Johansson menar att det är viktigt med en grundläggande service för näringslivet på landsbygden. De slutsatser hon drar kring temat om politikens möjligheter att utveckla landsbygden är att man måste ha en realistisk bild av påverkansmöjligheter och att den viktigaste frågan att ställa är om man ska ha generella eller riktade åtgärder.

JENNY STENMAN

Politikens möjligheter 2

Skilda världar – möte mellan aktiva i företagarföreningar/landsbygdsgrupper och beslutsfattare.

Anette Forsberg har under ett antal år, som doktorand, följt ett utvecklingsprojekt i byn Trehörningssjö i Ångermanland. Projektet har haft karaktär av ett eldsjälsarbete med Anna-Karin Gidlund som frontfigur. Anette Forsbergs utgångspunkt var att ta reda på vad som drev personerna i projektet och om man lyckades skapa en framtidstro i bygden. Anette Forsberg följde processen internt men också i möten med alla externa aktörer.

– Jag kunde konstatera att mötet med byråkratins beslutsfattare, tjänstemän och politiker, upplevdes som både hinder och stöd i byutvecklarnas strävan att förverkliga sina idéer. Bemötandet som dessa eldsjälur får på olika nivåer i samhället har oerhört stor betydelse för deras fortsatta engagemang, menade Anette Forsberg.

– Jag har levt i en ständig kamp med beslutsfattare om makt och medel.

Så inledde **Anna-Karin Gidlund** sin föreläsning där hon beskrev byutvecklingsprojektet i Trehörningssjö. Det hela började med att ett nätverk bildades. Det hände ingenting i bygden, kvinnoflykten var stor och nedläggningshot fanns ständigt för många företag. Men ett engagemang skapades och trots att man fick nej i sin strä-

van att ta över ortens vårdcentral kunde man gå vidare i sitt utvecklingsarbete.

Trots att projektet lett till att hela bygden är engagerad, att ett fungerande kooperativ med över 200 medlemmar driver en SPA- och stugbyanläggning och att flera nya jobb skapats är Anna-Karin minst sagt kritisk till hur flera myndigheter har agerat i den processen.

Wilhelm Skoglund presenterade ett avhandlingsarbete, som fokuserar på ett samhällsutvecklingsprojekt i jämtländska Bispgården med företagarföreningen som motor. Han har följt projektets processer som strävar efter skapandet av en kreativ företagarmiljö.

– Förfarandet när man ansökte om finansieringar blev en komplicerad procedur. Utifrån ett entreprenadperspektiv harmonierade inte de lokala och de ifrågavarande myndigheternas synsätt, vilket nära nog kvävde projektet och den lokala mobiliseringen, menade Skoglund.

Han pekar på nödvändigheten av bärkraftiga nätverk mellan aktörerna som i sin tur kan skapa en miljö med kreativa spänningar. Även om samarbetet markant förbättrades, menar han att mycket finns att lära från processen i Bispgården.

– Det blev en hård match mellan oss och berörda myndigheter innan vi kunde förverkliga våra idéer. Vi var ytterst noga med att skapa ett förtroende hos kommun och länsstyrelse, men först efter många problem hittade vi varandra. Idag är det

full fart framåt i Bispgården. Vi har jobb i bygden, men inte rätt form av kompetens.

Det menade **Peter Douhane**, en av de drivande personerna i utvecklingsprojektet i Bispgården.

Det var företagarföreningen som tog initiativet till projektet som hade som mål att stimulera företagande och näringsliv samt att bygga ut infrastrukturen och skapa attraktiva boendemiljöer.

I dagsläget satsas det 260 miljoner i Bispgården på olika åtgärder. Dialogen mellan berörda parter hålls igång med bland annat frukostmöten en gång i månaden där den fortsatta utvecklingen diskuteras.

– Det började bra på 1980-talet när vi på ideell basis startade ett utvecklingsarbete som skulle förbättra vår livsmiljö i Myckelgensjö. När vi kom med i EU och vi skulle arbeta efter nya metoder för att få bidrag, blev det tvärstopp. Då fungerade inte vår modell.

Det menade eldsjälens **Loes Heuff**, Myckelgensjö i Ångermanland när hon beskrev byns utvecklingsarbete.

– Vi tyckte att vi förlorade makten över vårt arbete, vi kände oss styrda, vi tappade vår status och vi togs inte längre på allvar, var hennes tuffa kritik mot involverade myndigheter.

Ulf Johansson redogjorde för den utgångspunkt som strukturfondskansliet i Östersund haft i sitt omfattande arbete att behandla över 4 000 projektansök-

ningar och att fördela cirka 10 miljarder i Mål 1-pengar.

– Vi är mycket medvetna om att det är en problematisk byråkrati som styr hur våra pengar ska fördelas. Regelverket är snävt och vi har haft hög ambitionsnivå för att hålla oss inom de givna ramarna. Vi vill försökra oss om att de projekt som tilldelats medel ska klara efterföljande revision. Vi vill att projekten ska kunna gå ”hela vägen”.

I dagsläget är kravet att projekt ska kopplas till fyra givna samhällsområden; regional-, social- och jordbruks- och landsbygdsutveckling samt fiske.

Lars Gillberg presenterade ett uppmärksammat projekt i Västernorrland där länsstyrelsen delegerat ansvaret till kommunerna att bestämma om regionalpolitiska medel till lokala utvecklingsprojekt. 3,2 miljoner har funnits att fördela.

– Vi har fått mycket positiva reaktioner på detta nya sätt att arbeta med utökad lokalt ansvar. Kommunerna har varit mycket nöjda, berättade Lars Gillberg.

PER LINDAHL

Politikens möjligheter 3

Partnerskap – pratmaskin eller modell för medborgaranda?

Bilden som ges av partnerskap är mångtydig, och att det är en fråga som det finns många åsikter om är tydligt. Många

deltagare är positiva till partnerskapen och anser att de är verkliga modeller för medborgaranda medan andra tycker att de är rena pratmaskiner. Andra aspekter som togs upp var bland annat partnerskapens förhållande till demokrati.

Lars Larsson från Dalarnas Forskningsråd inledde seminariet med att ge en tillbakablick på partnerskapen. De uppkom som ett ideologiskt grepp från den konservativa regeringen i Storbritannien för att stärka privata intressen. Larsson säger att partnerskapen ofta domieras av offentliga aktörer. Dessutom bestäms livslängden ofta av ekonomin, vilket gör det svårt att hålla resultaten vid liv om resurserna tar slut. En annan aspekt som tas upp är att legitimiteten i partnerskapen är tveksam.

Hans Andersson, ledamot i Ansvarskommittén, säger att han är kluven i partnerskapsfrågan. Andersson är kritisk till bristen på granskning och utvärdering men också till bristen på legitimitet. Andersson menar att det måste skapas nya institutionella lösningar som kan ta hand om både offentliga, privata och ideella intressen.

Frågan om legitimitet tas även upp av **Bo Svensson**, från ETOUR/ Mithögskolan. Han säger att en knäckfråga för partnerskapen är att man måste veta vilka som inte är med och vad det innebär. Svensson tar upp ett exempel från ett partnerskap i Åre som fick tydligt politiskt efterspel. De som inte var med i partnerskapet drev en misstroendekamp eftersom de

ansåg att kommunen var i händerna på tunga aktörer, vilket ledde till att kommunalrådet röstades bort i följande kommunalval. Svenssons svar på frågan om partnerskapen är pratmaskin eller modell för medborgaranda är att det är både och. Visserligen kan det vara svårt att mäta effekter eftersom det ofta handlar om förändrade beteenden och attityder men han säger också att de på sikt kan bidra till att skapa bättre samordning och arbetsfördelning.

Flera seminariedeltagare påpekar att det är fel att dra alla partnerskap över en kam eftersom det ofta ser olika ut. **Hans-Olof Stålgren**, Svenska nätverket för Leader +, menar att man måste definiera vilken typ av partnerskap man talar om. **Ewa Engdahl** från Smålandsgruppen säger att det finns många positiva erfarenheter från den lokala arenan, där partnerskapen enligt henne är viktiga för att forma en modern landsbygd.

Hans Andersson menar att det som görs i partnerskapen borde ha skapats ändå, fast med legitimitet. Andersson höjer ett varningens finger och menar att partnerskap var det som fanns före demokrati. Han säger att "lag ska med land styras, inte med partnerskap" och efterlyser samtidigt ett verkligt partnerskap mellan stat, region och kommun som kan verka för medborgarna i Sverige.

JENNY STENMAN

Näringslivets dynamik 1

Utvecklingens rollspel

– ett exempel kring lokal finansiering

– Sista veckan har jag tillbringat mycket tid med lokala sparbanker. Det är sådant som mina kamrater på företagsekonomiska institutionen tycker är väldigt exotiskt. Det förklarade **Lars Silver** från Uppsala Universitet med ett stänk av ironi, när han inledde med att berätta om sin forskning kring finansiering på landsbygden. Bland annat har han studerat förhållandena i tre olika kommuner: Norrtälje – ”sovstaden”, Värnamo – ”företagsmecka” och Hallstavik – ”bruksorten”.

Han konstaterade att förhållandena kan skilja sig mycket mellan olika typer av orter. Medan det i en kommun som Värnamo finns ett högt medvetande om företagandets betydelse och en nära samverkan mellan kommun och företag har man i Hallstavik som enda övergripande målsättning att bruket ska överleva. Allt medan det i Norrtälje råder stort avstånd mellan kommunen och företagen, och avsaknad av gemensamma mål – trots att det finns alla möjliga företagarsammansättningar.

Den lilla jämtländska orten Trångsviken, i västra delen av Krokoms kommun, presenterade sig ordentligt, med en redogörelse för hur det gick till när Trångsvikens Bröd skulle expandera.

Själva byn har mer än 70 företag på sina knappt 700 invånare. År 2000 bildades

Trångsviksbolaget, för att bygden skulle få en stark aktör när det gällde utveckling och finansieringsfrågor. Både företag, organisationer och privatpersoner gick in med kapital.

Kenneth Karlsson hade jobbat på Trångsvikens Bröd sen 1988 när han 2001 tog över företaget. Och affärerna gick bra. Nya kunder strömmade till och man ställdes snart inför ett avgörande val: tacka nej till ordrar eller satsa på expansion.

– Vi höll på att spränga väggarna. Vi måste antingen ha större lokaler för att kunna expandera, eller bara köra i mindre skala. I den vevan beslutade Skogaholms att de skulle lägga ner bageriet i Östersund, vilket ökade möjligheterna för oss. Vi bestämde oss för att satsa. Men hur skulle de större lokalerna finansieras? Flera banker sa nej, men efter omfattande diskussioner ställde Handelsbanken upp med ett lån på 4,1 miljoner för ett industrihus på 1 200 kvadratmeter vars totalkostnad var 8 miljoner. Nutek sköt till 2,8 miljoner, Trångsviksbolaget 800 000 och Trångsvikens Bröd 300 000.

Den 5 november 2003 togs första spadtaget – av barn i byns skola, som redan från första klass skolas in i ett entreprenörstänkande. Nio månader senare, den 31 juli 2004, kunde de nya lokalerna invigas. På tre år har Trångsvikens Bröd gått från 6 till ungefär 17 anställda, från 4 till nästan 16 miljoner i omsättning.

Mats Forslund, näringslivschef i Krokoms kommun, var lyrisk i sin beskrivning av Trångsviken.

– Det är gynnsamt att vara näringslivschef när man har orter som Trångsviken i kommunen, och aktörer som Trångsviksbolaget att samverka med. Man kan säga att kommunen och Trångsviksbolaget gick i armkrok till banken för att ordna finansieringen.

Ulf Hellström, Handelsbankens kontorschef i Krokoms kommun, berättade att man först tvekat till att ge lån.

– Industrilokaler inte det bästa bankerna vet, så först valde vi att avvakta. Men våren 2003 tog Trångsviksbolaget kontakt med oss igen, och då fann vi en lösning, som vi även fick igenom hos regionkontoret i Gävle. Den stora uppställningen lokalt vägde mycket tungt.

Lars Silver kommenterade exemplet från Trångsviken med att ”om det går bra är det lugnt, men om det går dåligt kommer kontorschefen att få veta att han lever.”

Per Åhlström, konsult och debattör i finansieringsfrågor, menade att pensionspengar borde fås att arbeta lokalt i stället för att placeras i fonder i fjärran länder.

– Det är mycket viktigare för vår framtida trygghet att vi har en livskraftig lokal ekonomi än att vi har en hög ränta på fonderna. Därför borde det nya pensionsystemet kanalisera kapital tillbaka till den lokala ekonomin.

HANS MÅNSSON

Näringslivets dynamik 2

Regionalt entreprenörskap

– varför växer det på vissa håll och inte på andra?

Bengt Johannisson från Växjö presenterades som ”Sveriges förste professor i entreprenörskap” och därför kanske särdeles lämpad att besvara frågeställningen i rubriken. Johannisson började med att kommentera ett par färska undersökningar kring företagandets villkor i olika delar av landet. Dels hade Kronobergs län placerats som etta på en lista över de tjugo bästa länen för företagande, medan Stockholms län intog sistaplatsen. Dels hade Ockelbo tagit hem första pris i en tävling om ”Årets företagarkommun”. Visserligen ska man vara försiktig när man tolkar dylika jämförelser, varnade Bengt Johannisson, men det finns ändå en del att fundera över i sammanhanget. Vad gäller Ockelbo kan man till exempel se ett antal likheter med entreprenörsföredömet framför andra: Gnosjö. I båda kommunerna finns en traditionell koppling till jord och skog, många små företag, gott samarbete med kommunen, och – inte minst – en ”positiv jantelag”.

När det gäller vad som kan göra ett entreprenörskap lyckat kan man se både individ- och platsrelaterade faktorer, menade Bengt Johannisson. ”Big Bengt” är ett exempel på individens betydelse.

Utan honom vore småländska High Chaparral otänkbart. Platsanknutet ent-

reprentörskap har på senare år uppstått i till exempel Jukkasjärvi och Hultsfred.

Det är inte pengar som utgör entreprenörens främsta drivkraft, betonade Bengt Johannisson.

– Det yttersta för en entreprenör är att bidra i samhället och inspirera andra. Bara en av tio startar företag för att tjäna pengar.

Ett sätt att utveckla entreprenörskapet är att ta till vara regionala kvaliteter.

– Bejaka det unikt lokala. Ta vara på den lokala gemenskapen, varje region har sitt sätt, menade Bengt Johannisson.

– Min poäng är att det går att göra detta på flera håll. Det går i Ockelbo, likaväl som i Anderstorp. En jämförelse visar förresten att Anderstorp är lika internationaliserat i sitt kontaktmönster som forskarbyn Ideon i Lund.

Jerker Sjögren från Inlandsdelegationen utvecklade sina tankar kring frågan om det finns en framtid för Norrlands inland.

– Läget är dystert, men det finns möjligheter, konstaterade han. För att bryta utvecklingen krävs entreprenörskap och samverkan. Strategiska allianser. Att stödjande och starta processer har blivit en viktig del i vårt arbete.

På många håll i inlandet finns en tradition som behöver brytas; att man varit anställd i det stora företaget och fostrats till löntagare, sa Jerker Sjögren. Men det finns oanade möjligheter, vilket bland annat vi-

sas av det projekt som nu planeras i Fredrika, Åsele kommun – bygget av ett stort buddistiskt tempel.

– Mest anmärkningsvärd var kanske kommentaren från munkarna, att man valt Åsele för att det ligger så centralt... Det är unikt att vi har både kyla, gleshet och en fungerande infrastruktur med flera servicefunktioner. Andra tillgångar finns inom skog och trä, miljöteknik, gruvbrytning och naturligtvis turism.

– Vi måste forma en politik för den nödvändiga strukturomvandlingen på regional och lokal nivå där växande branscher tar över. Det finns en framtid även för inlandet.

Ola Granholm, näringslivssekreterare i Orsa, gav en livfull skildring av hur man ser på entreprenörskap i hans kommun.

– För att få det rätta företagsklimatet måste man ha rätt balans mellan struktur och kaos, och kunna anpassa sig efter verkligheten.

Kreativitet, lust och närhet är tre nyckelbegrepp.

– Jag trivs i den lilla världen, där man kan starta en rörelse genom att ringa tre personer, förklarade han.

Orsa hade en besvärlig period under 1990-talet, med som mest 20 procents arbetslöshet. Men nu stiger både folkmängden, sysselsättningen, lönerna och huspriserna. Och småföretagandet blomstrar.

– Vi arbetar mycket med att skapa arenor, i form av företagarfrukostar, temaseminarier osv.

Entreprenörer är ofta människor som vågar tänka fritt. Detta ska man bejaka, menade Ola Granholm.

– Det finns fickor för fritänkare i Orsa. Ett exempel på det är att JAK Medlemsbank öppnat ett lokalkontor i Orsa.

– Vi försöker inpränta att om något går att göra så går det i Orsa, och går det inte i Orsa så går det inte någon annanstans heller. Och förs inte undan galenpannorna, det är bättre att ta in dem i utvecklingen!

HANS MÅNSSON

Näringslivets dynamik 3

Kluster på distans – kunskaps- och kompetensutveckling i ett globalt perspektiv

– Det unika med vår forskningsmiljö är att den anpassar utbildning och forskning till regionens behov.

Så inledde **Margareta Strömbäck** sin beskrivning av Forskningsstation Östra Norrbotten i Haparanda. Fyra kommuner i Norrbotten involveras i verksamheten, Haparanda, Kalix, Övertorneå och Överkalix. Dessutom sker ett samarbete med Torneå i Finland.

– Detta finska samarbete innebär också att vi kan dra nytta av tre universitet;

Luleå, Rovaniemi och Uleborg, berättade Margareta.

Uppdraget är först och främst att samordna eftergymnasial utbildning i området. Målgrupp för verksamheten är den arbetsreserv som är överrepresenterad i denna del av landet.

– Vi har i dag flera familjer i regionen där barnen aldrig sett sina föräldrar gå till jobbet. I dag deltar 350 personer i olika former av utbildningar, sa Margareta Strömbäck.

Hon poängterade också att treenigheten mellan näringsliv, offentlig sektor och forskning/utbildning är en grundbult vid forskningsstationen. Verksamheten har fokus på fyra områden; turism, IT, livsmedel och trä.

Nyckelpersoner vid forskarskolan är sex doktorander med skilda inriktningar. Margareta Strömbäck nämnde några spännande forskningsprojekt som förhoppningsvis kan bidra till företagsutveckling, bland annat ”odling av vilda blåbär” och aborrens odlingsbiologi”. Doktoranderna är också delaktiga i kurser, seminarier och program.

Varför pratar alla om kunskap i dag? Varför ökar intresset för kunskap i samhället just nu? Det var utgångspunkten för **Mark Lorenzens** presentation och funderingar.

Han gav tre svar på sina inledande frågeställningar:

- Globaliseringen i världen med ökad handel och konkurrens där hemmamarknader försvinner.
- Kunskapsekonomins framväxt där prisaspekten minskar och kvalitet och innovationer ökar i betydelse.
- Kunskap har blivit en produkt, en ny näring.

Han fortsatte med att ge sin syn på kluster i allmänhet och om det är möjligt att klusterbildning kan uppstå på distans.

- Kunskapen är lokal. Det är den lokala interaktiva processen mellan samhällets olika aktörer som skapar konkurrenskraften. Klusterbildning på distans finns inte, menade Mark Lorenzen.

Han fortsatte resonemanget om hur denna lokala interaktion kan skapa utvecklingskraft.

– Det handlar mycket om att koordinera kompetenser och att skapa nätverk och partnerskap, Samarbete mellan utbildningsinstitutioner och företag är extra viktigt. Alla vet vikten av att kunna utbilda arbetskraft som svarar upp mot behovet på den lokala arbetsmarknaden, menade han vidare.

Han poängterade också betydelsen av att företagen, offentlig sektor och fackföreningar tar fram strategier som ska möjliggöra nätverk och koordination av lokala kompetenser. Han gav också exempel på aspekter som ger landsbygdsregioner fördelar i en sådan utveckling.

– På lokal nivå finns det till exempel färre dominerande företag och branscher och dessutom färre lokala aktörer jämfört med storstadsregioner.

Han gav också några allmänna råd till hur aktörerna i Triple Helix-modellen kan bidra till att förbättra och skapa en mer kreativ kunskapsmiljö i en region:

- *Utbildningsinstitutionerna* bör satsa mer på specialisering i sitt utbud och låta näringslivet vara med att designa kurserna!
- *Offentlig sektor* måste bli bättre på att prioritera i sin verksamhet och ha mod att skala bort vissa verksamheter. Kommuner bör inleda samarbete om arbetsfördelning, ”alla kan inte göra allt”.
- *Lokala näringslivet* bör ta på sig ett ansvar för att koordinera vissa verksamheter som idag bedrivs i föreningar och organisationer.

Mark Lorensens slutord blev:

– Kom ihåg att nätverk och partnerskap kan uppstå på relativt kort tid!

PER LINDAHL

Konferensen visar att en attitydförändring är på gång

Diskussionen kring redovisningarna från de nio sessionerna inleddes av moderator Göran Hallin med en fråga till panelen:

Vilka är de största utmaningarna som svensk landsbygdspolitik står inför?

Kerstin Wallin menade att det handlar om konkreta frågor som tillgänglig service och goda kommunikationer – service i vid bemärkelse.

Sture Öberg talade mer i termer av attityder – att de som bor i en bygd vågar tänka annorlunda, och se framåt i stället för att bevara. Han poängterade att vi lever i en arbetsbytesekonomi som består i att man under vissa perioder i livet får hjälp av andra i samhället, medan man själv – under den arbetsföra åldern – är den som hjälper. Och sett över livstiden behöver denna ekvation gå ihop – inte för varje individ, men för samhället som helhet. Bara på det sättet kan vi behålla den höga produktion som behövs för att vi ska kunna behålla välfärden.

Hans Andersson pekade på de regionala obalanser som tenderar att öka kraftigt, och som underblåses av demografin.

– Vi kommer att få jätteproblem inom områden som äldreomsorg och sjukvård om vi inte får fram arbetskraft. Och

frågan är om vi kan upprätthålla den höga skattekvot som vi använder för att skapa regional balans. Här krävs det kraftfulla insatser från politiskt håll.

Rapporten från sessionerna kring Näringslivets dynamik föranledde några kommentarer från panelen kring nytta med kreditgarantiföreningar, där företag organiserar ett slags borgensring så att de lättare kan få banklån nu när regeländringar medför att bankerna kräver större säkerheter för att ge lån.

Sture Öberg förklarade att han gillar kreditgarantiföreningar, men ville påpeka att det även finns fördelar med de nya reglerna.

– När bankerna sitter säkra i sadeln kollar de inte sina företag tillräckligt noga, vilket hittills betytt att de som går i konkurs släpat med sig ett antal underleverantörer. Förmodligen kommer antalet konkurser nu att minska.

Hans Andersson påminde om hur människor runt om i Sverige under det gångna seklet byggt upp olika verksamheter som ackumulerat kapital och kompetens i bygderna – allt ifrån samfälligheter och besparingsskogar till konsumentkooperation och andra mer eller mindre kollektiva lösningar.

– Mycket av detta tycker jag har gått förlorat i den oerhörda strukturomvandling som vi haft, därför tror jag på idén om att låta riskkapital ha en starkare regional och lokal prägel.

Kerstin Wallin tillade att hon under sina resor i bygderna ofta får höra hur svårt det är att svara upp mot bankernas krav, och att därför kreditgarantiföreningar skulle ha en viktig uppgift att fylla.

När det gäller ”det goda livet” ligger det nära till hands att fundera på ”slow food” och ”slow cities”, de nya rörelser som fötts i Italien under 1990-talet som en motvikt till stressen och jäktet. Det menade Karl-Erik Lockner från Kommunförbundet i Jönköpings län.

Katarina Grut från Arbetslivsinstitutet passade på att berätta att hon själv är medlem i Slow food-rörelsen, som globalt har 100 000 medlemmar – och att Östersund nu är en av de städer som nagelfars för att bli utnämnd till Slow City. Men hon poängterade att Slow i detta sammanhang står för något mycket vidare än man kanske tror – ett begrepp för livskvalitet helt enkelt.

Susanne Kindström från ”Jämtlands-bilden” ville lyfta fram kooperativen som en viktig del i ett gott liv – och menade att just Jämtland har mycket att bidra med på denna punkt.

– Min 18-åring tycker det var fantastiskt att olika föräldrar var med på dagis under hans uppväxt. Han har fått med sig

mycket tack vare detta. Det här ska vi vårda och stimulera, för jag tror att kooperativen ger barnen en mycket god grund att bygga vidare på.

”Tack för de orden, då slapp jag säga dem själv”, kommenterade Katarina Grut, som också berättade att det finns ett mycket stort internationellt intresse för den kooperativa rörelsen i Jämtland.

– Vi hade en doktorand här från Japan hela förra året, som fått pengar av sin regering för att studera den föräldra-kooperativa rörelsen i vår glesbygd. Det säger något om hur intressant denna fråga är.

Sture Öberg:

Om det vore så tokigt skulle vi ju kunna lägga ner hela Sverige /.../ och flytta till Stockholm allihop.

Sture Öberg konstaterade med en enkel matematisk illustration att lyckan i boendet inte sitter i storleken – alltså om man har fem tusen eller femtio tusen grannar inom pendlingsavstånd.

– Om det vore så tokigt skulle vi ju kunna lägga ner hela Sverige utom på en enda punkt, och flytta till Stockholm allihop. Ett gott liv kan man ha i vilken ortstyp som helst, och det är det som är landsbygdens framtid, inte i första hand att där måste bo allt fler människor.

Panelen bestod av Kerstin Wallin, generaldirektör för Glesbygdsverket, Sture Öberg, generaldirektör för ITPS och Hans Andersson, Arbetslivsinstitutets styrelseordförande.

Hans Andersson instämde till fullo i detta, men poängterade att det dessutom behövs system som omfördelar inom landet. Och att det vore bättre marknadsföring om folk i Jämtland och Bergslagen slutade "gnälla" och i stället talade om vilken bra kvalitet man har på skolan och äldreomsorgen.

Hans-Erik Ståhlgren från svenska nätverket för Leader Plus tog fasta på diskussionen om landsbygdsutveckling, och att det så ofta är ett ord man bara skriver in i olika program, utan att egentligen ta reda på var man lyckats och varför.

– Jag vill betona betydelsen av praktisk forskning. Inget ont om högskolorna, men sprängkraften finns hos människor mitt i vardagen – de sitter inne med en mängd kunskaper.

Hans Andersson efterlyste trygghetssystem som är med anpassat för den verklighet som råder på landsbygden.

– Vårt välfärdssystem bygger egentligen på att jag byggt en lönesumma i förhållande till en anställning. Men på landsbygden växlar man ofta mellan kortare anställningar och att vara egenföretagare. Vi har ett system som bygger på det

gamla brukets relationer, inte på det nya mobila mer individualiserade livet.

Moderatorn Göran Hallin knöt ihop diskussionspasset med en fråga till panelen om landsbygden och tillväxten.

– Man skulle kunna formulera frågan så här: är det *nödvändigt* med tillväxt på landsbygden, är det *tillräckligt* med tillväxt på landsbygden? Och möjligen skulle man kunna lägga till: är tillväxt på landsbygden *möjlig*?

Kerstin Wallin:

Det gäller att *!...!* ta tillvara det stora intresse som finns av att flytta till landsbygden.

Kerstin Wallin såg det som självklart att svara ja på de tre delfrågorna, och tillade att tillväxtmöjligheterna på landsbygden dessutom tas till vara väldigt dåligt.

– Det gäller att utnyttja de konkurrensfördelar som finns, och att ta tillvara det stora intresse som finns av att flytta till landsbygden.

Hans Andersson deklarerade att han egentligen inte gillade frågan. Man kan ha en folkminskning men ändå en kraftfull utveckling, menade han. Goda tillväxtprocesser kan döljas under en negativ demografisk trend och därmed vara svåra att avläsa som tillväxt.

– Man ska fokusera på enskilda processer med innovativa idéer, inte på det ackumulerade ”himmelska slutresultatet”.

– Här i Jämtland har vi den bästa sociala ekonomin och de flesta kooperativen. Här har man hajat hur befolkningen blir aktiv i det civila samhället. Samtidigt är det nästan det värsta landskapet när det gäller eländesindex på arbetslöshet, långtidssjukskrivningar, förtidspensioner osv. Det ser ut som en motsägelse – åtminstone ytligt. In i rätthålet och gräv, och se vad vi kan göra av det.

– Återupprätta politiken så att vi får en reell debatt om nationell likvärdighet, om medborgarrätter, om likvärdighet i välfärdsanordningar och annat, och att vi alla bidrar till skattekraften genom att försöka ha en egen försörjning.

”Det var många kloka ord”, konstaterade moderatorn Göran Hallin, som spådde att Hans Andersson skulle bli ihågkommen för liknelsen med rätthålet.

En röst i publiken instämde i orden om att landsbygden kan bidra till tillväxt och utveckling. Och det kan ske via kommunernas översiktplanering, kring markanvändning, kommunikationer osv. I detta sammanhang kan man passa på att göra en strategisk plan över utvecklingen i kommunen. Då skulle det på 290 ställen uppstå en diskussion om vad som är viktigt, och hur just den kommunen kan bidra till den regionala utvecklingen.

Hans Westlund från ITPS förde in diskussionen på frågan om socialt kapital.

– Sture inledde med att prata om attityder, som är en väsentlig del av det sociala kapitalet. Hans pratade om bruket och om bruksandan som var en viktig del av det svensk folkhemmet men som idag kan vara ett hinder för nya entreprenörer och för en småföretagaranda.

– Stockholm är idag en internationell storstad med ett socialt kapital som är en sorts mosaik av en massa konkurrerande sociala kapital. Landsbygden är ännu inte integrerad i den här kunskapsekonomin – i stället har många perifera regioner ersatt bruksandan med beroendet av offentlig sektor.

Detta är det egentliga problemet, menade Hans Westlund. Stora delar av Sverige är på spaning efter ett nytt socialt kapital.

Måste man då inte försöka mejsla ut vad som är politikens roll i detta? undrade Göran Hallin. Behövs det en särskild landsbygdspolitik?

Först ut att svara var Sture Öberg. Han inledde med en anekdot från ett franskt postkontor, där han med egna ögon sett hur vissa personer kom och smet förbi hela kön när de skulle uträtta sina ärenden.

– Av min franska vän fick jag veta att det var stadsbor och därmed kunde gå förbi landsborna som inte behövde ha samma tempo eller var lika fina.

– Den gamla politiken gick ut på att landsborna inte var lika fina. Därför skulle man ha olika politik för land och för stad. Man koncentrerade viss verksamhet till staden och satte en tullmur runt om.

– Kommunreformen på 1950-talet präglades av sådana tankar, och den blev ett totalt misslyckande. Stad eller köping fick inte slås ihop med omgivande landsbygd.

– Sedan tittade man rent vetenskapligt på vilka människor som hör ihop i vardagen. Då skapades på 1970-talet de nya kommunerna, som var naturliga områden inom vilka man samverkade, och där fick man en annan attityd till stad och land.

– Vi lever ihop i en arbetsgemenskap oavsett om vi bor i en centralort eller dess omland. Vi hör ihop, och det behövs inte särskilda sorters politik med egna organisationer. Däremot måste förstås den generella politiken förstå och hantera de olika villkor som gäller i olika ortstyper.

Hans Andersson markerade en annan avvikande mening från Sture Öberg i denna fråga.

– Integrationspolitiken borde inte heller finnas, men den behövs. Och det räcker inte med den generella bostads- och arbetsmarknadspolitik. Det behövs strukturellt betingade insatser såväl i storstäder som i glesbygden.

Hans Andersson passade också på att ge sin syn på politikens roll i stort. Den har abdikerat från de svåra frågorna, menade

han. Till exempel den enorma omstruktureringen av både försörjningsbas och infrastruktur.

– Det är inte i de partitaktiserande riksdagsdebatterna de stora och viktiga frågorna finns. Det skulle finnas en levande politisk debatt som underbyggde utvecklingspolitiken.

– Därför vill jag vädja till alla som jobbar i den ideella sektorn och med social ekonomi: in i politiken, för ni håller redan på med politik.

Kerstin Wallin tillade helt kort att hon tidigare tyckt att man ska ha en särskild landsbygdspolitik, men att hon under de här dagarna blivit lite mer tveksam.

– Vi har ganska olika möjligheter och förutsättningar beroende på var i landet vi finns, men jag vill definitivt inte tillbaka till den tid som Sture beskrev.

Lisa Jonsson från Serus i Östersund ville förhindra att man hamnade i en diskussion om landsbygd- eller storstadspolitik.

– Det har varit en jättebra konferens under två dagar, framför allt att så mycket har handlat om det lokala utvecklingsperspektivet. Jag vill fortsätta tala om en lokal utvecklingspolitik, som alla kan samlas kring.

För detta förlösande uttalande möttes hon av applåder från både panel och åhörare.

Sture Öberg fick ordet för att avsluta och sammanfatta konferensen.

– Det har varit en jättefin konferens, med mycket hoppfullhet. Vi har hört att det finns enorma möjligheter att utveckla landsbygden på vissa ställen, både nära större samhällen och längre bort. Själv tycker jag till exempel att man ska öppna sjöarna för närbebyggelse.

Vår landsbygd ska kunna konkurrera med attraktiva landsbygder i Provence och Toscana, vilket till synes är en ojämnhet, konstaterade Sture Öberg. Men det finns utrymme för skattereformer och andra åtgärder för att behålla köpkraft i Sverige, menade han.

Sture Öberg:

Jag tycker att den här konferensen visar att en attitydförändring är på gång i Sverige.

– Vi har också kommit fram till att man inte ska gnälla längre. Vem vill flytta till en kommun vars företrädare säger att där är alldeles bedrövt? Det gäller att ha en annan attityd när man ska få igång lokala utvecklingsprocesser.

– Men jag tycker att den här konferensen visar att en attitydförändring är på gång i Sverige. Det är klart att det är förenat med välfärd att vi idag kan erbjuda ett boende på olika ställen. Landsbygden har sina kvaliteter, man kan ha ett bra liv där. Vi är alla delaktiga i en pågående attitydförändring.

Program

Landsbygdsforum 2004

Östersund 13-14 oktober

ONSDAG 13 OKTOBER

- 10.00 Plenum 1: Bilder av landsbygden
- 12.00 Lunch i Vinterträdgården
- 13.30 Parallella sessioner 1
- 15.00 Kaffe
- 15.30 Parallella sessioner 2
- 18.30 Mingel och middag i Vinterträdgården
- 21.30 Underhållning: Patrik Zachrisson Soloquist

TORSDAG 14 OKTOBER

- 08.30 Plenum 2: Ett europeiskt perspektiv
- 09.30 Kaffe och vernissage
- 10.30 Parallella sessioner 3
- 12.00 Lunch i Vinterträdgården
- 13.15 Plenum 3: Landsbygdens möjligheter
- 14.30 Avslutning

